

Plan mjera u slučaju katastrofa na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu s posebnim osvrtom na potres i pandemiju

Marić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:131600>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-21**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Ak. god. 2019./2020.

Katarina Marić

**Plan mjera u slučaju katastrofa na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu s posebnim
osvrtom na potres i pandemiju**

Diplomski rad

Mentor: Prof. dr. sc. Daniela Živković

Zagreb, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj :

1. Uvod	1
2. Knjižnični sustav u Hrvatskoj	1
2.1. Sustav visokoškolskih knjižnica u Hrvatskoj	4
2.1.1. Sveučilišne knjižnice	6
2. 1. 2. Sastavnice Sveučilišta u Zagrebu	7
2.2. Analiza sustava knjižnica Sveučilišta iz 2012. i 2018. godine	9
3. Zaštita knjižnične građe	12
3.1. Zaštita knjižnične građe u Hrvatskoj	15
3.3. Plan u slučaju katastrofa	19
4. Osvrt na pandemiju COVID-a 19 i potres u Zagrebu 2020	24
4.1. Epidemiološke preporuke NSK za rad sveučilišnih knjižnica u uvjetima epidemije koronavirusa	26
4.2. Knjižnice i epidemija izazvana COVID-om 19 u Hrvatskoj	27
4.3. Utjecaj pandemije izazvane COVID-om 19 na sveučilišta, nove perspektive i usluge	29
4.4. Posljedice potresa na knjižnice Sveučilišta u Zagrebu	32
5. Istraživanje sastavnica Sveučilišta u 2020. godini	39
5.1. Istraživanje među voditeljima knjižnica Sveučilišta	39
4.2. Istraživanje među korisnicima	47
5. Zaključak	52
6. Literatura	55
Prilozi :	61

Sažetak :

Cilj je ovoga rada pružiti pregled stanja pripravnosti i planiranja mjera zaštite u slučaju katastrofa u visokoškolskim knjižnicama Sveučilišta u Zagrebu. U radu je uvodno opisan sustav visokoškolskih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Zatim je predstavljen odabrani uzorak knjižnica, te je prikazano njihovo stanje iz prethodnih godina, prema analizi u sklopu sveučilišne matične djelatnosti NSK. Navedena su načela zaštite knjižnične građe i zakonodavstvo koje ih određuje uz prikaz bitnih dokumenata na međunarodnoj i nacionalnoj razini. Posebno su izdvojene preporuke koje se odnose na zaštitu građe u slučaju katastrofe uz osvrt na dosadašnje primjere iz ratne prošlosti knjižnica RH, te slučajeve poplava i požara kao poticaj za daljnji razvoj preporuka za suočavanje s katastrofama. U nastavku je pružen pregled novonastalog stanja pandemije i njenog utjecaja na oblikovanje novih pristupa, usluga i općenito budućnosti visokoškolskog obrazovanja i knjižnica u svijetu i Hrvatskoj. Na području grada Zagreba posebice su predočene i posljedice potresa na cjelokupni i sveučilišni knjižnični sustav grada. Potom je pružen pregled dobrih primjera prakse pružanja novih usluga u novonastalim situacijama. Naposljetku, izvršeno je istraživanje na uzorku od 43 knjižnice znanstveno-nastavnih i umjetničko-nastavnih sastavnica Sveučilišta, te sveučilišne matične knjižnice – NSK. Uslijedila je usporedba rezultata prijašnjih istraživanja stanja postojanosti plana u slučaju katastrofe u hrvatskim knjižnicama, te se novim istraživanjem među knjižnicama i njihovim korisnicima nastojalo pružiti uvid u novo stanje i načine suočavanja knjižnica s posljedicama i izazovima koje nose nedavne katastrofe na razvoj usluga, ali i otkrivanje odnosa korisnika prema knjižnicama, njihovo poimanje vrijednosti knjižnica i zadovoljstvo uslugama za vrijeme karantene 2020. godine.

KLJUČNE RIJEČ : zaštita knjižnične građe, plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofa, knjižnice Sveučilišta u Zagrebu, potres, COVID-19, nove usluge i perspektive.

Summary :

The aim of this paper is to provide an overview of the state of preparedness and disaster planning in libraries of the University of Zagreb. Firstly, the paper introduces the university libraries system in the Republic of Croatia. Then, the selected sample of the libraries is presented, their condition from previous years is shown, according to the analysis within the university parent activities of the National and University Library in Zagreb. The principles of protection of library materials and the legislation that determines them are presented, along with the presentation of important documents at the international and national level. Recommendations related to the protection of materials in the event of a catastrophe are especially highlighted, with reference to past examples from the war history of the Croatian libraries, and cases of floods and fires as an incentive for further development of recommendations for dealing with disasters. Afterwards has been given an overview of the new state of the pandemic and its impact on shaping new approaches, services and determining the future of higher education and libraries in the world and in Croatia. In the area of Zagreb, the consequences of the earthquake on the entire as well as university library system are also presented. The paper then provides an overview of good examples of new service delivery practices in emerging situations. Finally, a survey was conducted on a sample of 43 libraries of scientific-teaching and artistic-teaching components of the University, and the university's main library - NSK. This was followed by a comparison of the results of previous research on the state of sustainability of the plan in the event of a disaster in Croatian libraries, and new research among libraries and their users which sought to provide insight into the new circumstances and user attitudes towards libraries now, as well as their understanding of library value and satisfaction with services during the 2020 quarantine.

KEY WORDS : preservation of library material, disaster preparedness and response plan, University of Zagreb libraries, earthquake, COVID-19, new services and perspectives.

1. Uvod

Sveučilišta se smatraju iznimno važnim segmentom razvoja društva u cjelini, jer potiču društveni rast i razvoj, a njihove knjižnice kao izvorišta znanja i informacija predstavljaju neophodna sinergijska mjesta kulture i obrazovanja. Moguće ih je promatrati na razini knjižničnog sustava države i sveučilišta, pri čemu je u oba slučaja, važno njihovo uključivanje u planove i rad matičnih ili nadređenih institucija. U tom smislu naročito je važna matična djelatnost koja usmjerava i daje smjernice i preporuke za rad knjižnica u raznim okolnostima. S obzirom na pojavu sve većeg broja prirodnih katastrofa u novije vrijeme, neophodno je da knjižnice budu osviještene i informirane o zaštiti knjižnične građe i postupanju s građom u slučaju katastrofa. Za prikaz ranijeg stanja odabranog uzorka knjižnica Sveučilišta u Zagrebu koristiti će se analize knjižničnog sustava Sveučilišta u sklopu matične djelatnost NSK. Stoga će se najprije prikazati sustav matičnosti na razini Hrvatske i sveučilišta, načela zaštite knjižnične građe u slučaju katastrofa, te nova stanja i usluge knjižnica Sveučilišta u Zagrebu nakon nedavnih katastrofa COVID-19 i razornog potresa u Zagrebu. Podaci o novonastalom stanju preuzimat će se sa službenih stranica sastavnica te iz rezultata istraživanja među voditeljima i korisnicima knjižnica.

2. Knjižnični sustav u Hrvatskoj

Zakonodavna vlast Hrvatske još je u *Zakonu o knjižnicama* iz 1997. godine prepoznala knjižničnu djelatnost kao djelatnost od nacionalnog interesa. Ipak, trebao je proći znatan vremenski period kako bi se konkretni ciljevi i prioriteti struke uveli u zakonodavstvo. Uvelike je ostvarenju tih nastojanja doprinijelo Hrvatsko knjižnično vijeće - *savjetodavno tijelo pri ministarstvu nadležnom za poslove kulture koje obavlja stručne i druge poslove knjižnične djelatnosti*.¹ Kao što znamo, zakone u Hrvatskoj donosi Sabor, a u okviru knjižnične djelatnosti za njihovo predlaganje i oblikovanje zaduženi su ponajprije Vijeće u suradnji s Ministarstvom kulture i Ministarstvom znanosti i obrazovanja. Vijeće je 2013. g. započelo veliki zadatak revidiranja zakonskih i podzakonskih dokumenata za knjižničnu djelatnost, imajući na umu donošenje izuzetno važne strategije za njen

¹ Hrvatsko knjižnično vijeće. // Ministarstvo kulture. Dostupno na : <https://min-kulture.gov.hr/hrvatsko-knjiznicno-vijece> (17.06.2020.).

daljni razvoj.² Iste je godine, uz potporu Ministarstva kulture, donešena *Strategija hrvatskog knjižničarstva 2015. – 2020.*³, kao temeljni dokument iz kojeg će biti izvedeni i s kojim će biti usklađeni svi ostali dokumenti bitni za knjižničnu djelatnost u Hrvatskoj.

Iako strategija formalno nije usvojena, bila je dobar polazišni temelj za stručno zagovaranje dijelova koje je struka očekivala da budu uvršteni u novi Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti.⁴ U jednom od svoja četiri glavna cilja, *Strategija* je prepoznala potrebu za izgradnjom učinkovite i funkcionalne mreže knjižnica povezanih u jedinstveni nacionalni knjižnični informacijski sustav.⁵ Moguće je reći da je Vijeće uspjelo u ostvarenju zagovaranih ciljeva, jer je većina uvrštena u novi *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*⁶, koji je na snazi od 1. siječnja 2020. godine. Njime se uređuje *knjižnična djelatnost, osnivanje i prestanak rada knjižnica, ustrojstvo, upravljanje i vrste knjižnica, rad Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, knjižnični sustav Republike Hrvatske, te ostala važna pitanja za knjižničnu djelatnost.*⁷ Nadalje, *Strategija* je utjecala i na preciznije definiranje izvora financiranja sustava i podjelu nadležnosti o osnivanju i zatvaranju te daljnjem uređenju djelovanja knjižnica prema vrstama knjižnica. U novom je zakonu stoga definirano da sredstva namjenjena za obavljanje posebnih zadaća osigurava osnivač, putem Ministarstva kulture, nadležnoga za narodne i specijalne knjižnice, te Ministarstva znanosti i obrazovanja, nadležnoga za školske, visokoškolske, znanstvene i sveučilišne knjižnice.⁸ Prepoznaje se i ističe znatan utjecaj koji knjižnična djelatnost ostvaruje u promicanju i razvoju pismenosti, kulture, odgoja, obrazovanja, znanosti i izvrsnosti, kao i u očuvanju nacionalnog književnog, umjetničkog i znanstvenog stvaralaštva. Taj se utjecaj proširuje i na jačanje kompetencija u razvoju demokracije, gospodarstva, znanosti i sudjelovanja u informacijskom društvu, te na očuvanje građe koja ima svojstvo kulturnog

² Tuškan Mihočić, Gorana. *Strategija hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020. – pogled iznutra.* // *Knjižničar/ka* 5, 5(2014)., str.66. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/339093> (17.06.2020.).

³ *Strategija hrvatskoga knjižničarstva 2015.-2020. – poziv na javnu raspravu.* // Hrvatska udruga školskih knjižničara. Dostupno na : <http://www.husk.hr/strategija-hrvatskog-knjiznicarstva-poziv> (17.06.2020.).

⁴ Machala, D. *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti.* // *Glas NSK : časopis Nacionalne i sveučilišne knjižnice.* God. VI., br.16 (2020.), str. 24. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Cjeloviti-broj-16-Glas@NSK.pdf> (28.8.2020.).

⁵ *Strategija hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020.* // Hrvatska udruga školskih knjižničara. Dostupno na : <http://www.husk.hr/wordpress/wp> (17.06.2020.).

⁶ *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti.* // *Zakon.hr.* Dostupno na : https://www.zakon.hr/z/2275/Zakon_o_knjižnicama_i_knjiznicnoj_djelatnosti (17.06.2020.).

⁷ *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti.* // *Zakon.hr.* Dostupno na : https://www.zakon.hr/z/2275/Zakon_o_knjižnicama_i_knjiznicnoj_djelatnosti (17.06.2020.).

⁸ *Ibid.* Čl.2.

dobra.⁹ Dakle, zakonodavna vlast prepoznala je vrijednost knjižnica u ostvarenju razvoja i napretka hrvatskoga društva u cjelini, stoga i konstatira da su *knjižnična građa i knjižnična djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku i uživaju njezinu osobitu zaštitu*.¹⁰

Po uzoru na UNESCO-vu, tipologija knjižnica u *Zakonu* utemeljena je na kriterijima namjene i sadržaja knjižničnog fonda¹¹, te knjižnice dijeli na nacionalne, narodne, školske, sveučilišne, visokoškolske, općeznanstvene i specijalne. Knjižnični sustav Hrvatske opisan je u čl.33. *Zakona* kao sustav koji čine navedene vrste knjižnica zajedno s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, koja predstavlja središte sustava i središnju matičnu knjižnicu s temeljnim zadatkom organiziranja i razvijanja knjižničnog sustava. *Knjižnice se povezuju u sustav sukladno potrebama određenog stručnog, znanstvenog, umjetničkog područja, potrebi za učinkovitijim poslovanjem u upravljanju digitalnom građom i potrebi za stalnim stručnim usavršavanjem*.¹² Isti članak kao temelj njihova povezivanja navodi niz djelatnosti kojima je cilj usklađivanje, standardizacija i centralizacija sustava, posebice putem matične djelatnosti i ujednačenog načina nabave, obrade i pohrane građe, sudjelovanja u realizaciji nacionalnog plana razvitka knjižnica i knjižnične djelatnosti i druge.

Dokument kojim se uređuje matična djelatnosti i utvrđuje sustav matičnih knjižnica u RH je *Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj*.¹³ U članku 3 *Pravilnika* ustrojavanje sustava matične djelatnosti navodi se kao obaveza za knjižnice koje su osnovane kao javne ustanove i svoju djelatnost obavljaju kao javnu službu. Osnovna je zadaća matične djelatnosti obavljanje stručnog nadzora, organiziranje i razvoj mreže knjižnica u Hrvatskoj, te unapređivanje stručnoga rada u knjižnicama na načelima suvremene knjižnične teorije i prakse, a radi što kvalitetnijeg obavljanja knjižnične djelatnosti u znanosti, obrazovanju, kulturi i društvu općenito.¹⁴ Uspješno obavljanje zadaće vrši se kroz dvije vrste poslova matične djelatnosti - temeljne i razvojne poslove. Temeljni poslovi uključuju stručni nadzor nad radom knjižnica, trajno stručno osposobljavanje knjižničnog osoblja, pružanje stručne pomoći i poslove vezane uz osnivanje i prestanak rada knjižnica. Razvojni

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid. Čl.1 (2).

¹¹ Tadić, K. // Knjižnica: definicija, vrste i zadaci. Dostupno na : <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/pog1.htm>. (19.07.2020.).

¹² Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Zakon.hr. Čl. 33. Dostupno na : [https://www.zakon.hr/z/2275/Zakon o knjiznicama i knjiznicnoj djelatnosti](https://www.zakon.hr/z/2275/Zakon_o_knjiznicama_i_knjiznicnoj_djelatnosti) (17.06.2020.).

¹³ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2001_05_43_715.html

¹⁴ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. Čl. 2. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2001_05_43_715.html

poslovi su poslovi planiranja i programiranja razvoja i unapređivanja djelatnosti knjižnica, planiranje razvoja mreža knjižnica i njihovo ustrojavanje, kao i drugi poslovi na unapređivanju stručnog rada u knjižnicama, njihovom međusobnom povezivanju, odnosno izgradnji njihovih mreža i uključivanju u jedinstveni informacijski sustav Hrvatske.¹⁵

Sustav se matičnosti dijeli na dvije razine – državnu i razinu koju čine županijske matične narodne knjižnice i sveučilišne, odnosno veleučilišne matične knjižnice. Matičnu djelatnost na državnoj razini obavlja NSK, dok matičnu djelatnost na drugim razinama obavljaju knjižnice koje na prijedlog Hrvatskoga knjižničkog vijeća odredi ministar kulture, odnosno ministar znanosti i tehnologije ili ministar prosvjete i športa, ovisno o vrsti knjižnice.¹⁶ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, kao središnja matična knjižnica obavlja poslove matične djelatnosti, tj. stručnog nadzora i razvoja za županijske, sveučilišne i veleučilišne matične knjižnice. Temeljnu matičnu djelatnost za narodne i školske knjižnice na području pojedine županije obavljaju županijske matične narodne knjižnice. Osim navedenih knjižnica, u suradnju s NSK uključene su i druge znanstvene i stručne ustanove, koje djeluju na području knjižničarstva, arhivistike, dokumentacije i informacijskih službi u Republici Hrvatskoj.¹⁷

2.1. Sustav visokoškolskih knjižnica u Hrvatskoj

Sustav visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj čine visoka učilišta, a to su sveučilišta sa svojim sastavnicama – fakultetima, umjetničkim akademijama i odjelima, veleučilišta i visoke škole. Sveučilište je ustanova koja organizira i izvodi sveučilišne studije, a može organizirati i izvoditi i stručne studije, dok su veleučilište i visoka škola ustanove koje organiziraju i izvode samo stručne studije. U Republici Hrvatskoj djeluju 122 visoka učilišta sa statusom ustanove, od kojih je 7 javnih sveučilišta, 3 privatna sveučilišta, 67 fakulteta i akademija, 2 privatna veleučilišta, 13 javnih veleučilišta, 27 privatnih visokih škola i 3 javne visoke škole.¹⁸ Javna i privatna visoka učilišta

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. Čl. 7./8. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2001_05_43_715.html

¹⁷ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. Čl. 2. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2001_05_43_715.html

¹⁸ Visoka učilišta u Republici Hrvatskoj. // Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Dostupno na : <https://www.azvo.hr/hr/vvivs/43-visoko-obrazovanje/603-visoka-uilita-u-republici-hrvatskoj>

osnivaju visokoškolske knjižnice (sveučilišne, veleučilišne, fakultetske), a visokoškolska knjižnica se može osnovati ako su, pored općih uvjeta propisanih *Zakonom o ustanovama* osigurani knjižnična grada, stručno knjižničarsko osoblje, prostor, oprema te stalna sredstva za rad knjižnice.¹⁹

Sustav visokoškolskih knjižnica osim *Zakonom o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* i *Pravilnikom o matičnosti knjižnica* reguliran je nizom drugih zakonskih propisa. Prvenstveno su to *Standardi za visokoškolske knjižnice*²⁰, usvojeni na sjednici Savjeta za biblioteke Hrvatske 21. studenoga 1990. godine i objavljeni u Vjesniku bibliotekara Hrvatske 33. U prvom poglavlju *Standardi* propisuju i ostale zakonske propise kojima se regulira status visokoškolskih knjižnica, a to su *Zakon o sveučilištu*, *Zakon o znanstveno-istraživačkoj djelatnosti* te opći akt sveučilišta odnosno fakulteta.²¹ Gotovo desetljeće nakon objave *Standarda*, 1999. imenovano je *Povjerenstvo za izradu standarda*, koje 2008. godine donosi prijedlog nacrta dokumenta *Standard i smjernice razvoja i uvođenja najbolje prakse u visokoškolskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj*,²² kojima se nastoji zamijeniti *Standarde* iz 1990. godine.

Važno je spomenuti još jedan dokument kojim se nastojalo poboljšati položaj visokoškolskih knjižnica u Hrvatskoj, a to je *Strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj 2012.-2015.* U samom naslovu korištena je sintagma sveučilišne knjižnice, umjesto visokoškolske knjižnice, upravo radi njihove vrijednosti u sustavu visokoškolskih knjižnica. *Strategijom* se željelo ukazati na potrebu funkcionalnog povezivanja svih dijelova sustava sveučilišnih knjižnica, odnosno svih knjižnica sastavnica, te na potrebu međusobnog usklađivanja njihova razvoja i poslovanja, kao i razvoja sveučilišta kojemu pripadaju. *Strategija* smatra kako osnovni problemi u radu sveučilišnih knjižničnih sustava u Hrvatskoj proizlaze iz nepostojanja jedinstvene strategije razvoja i zakonskih rješenja koja podupiru brze promjene u okruženju te zastarjelost standarda za visokoškolske knjižnice. To se pak očituje u nevidljivosti knjižnične djelatnosti i knjižničnih djelatnika u sustavu visokog obrazovanja, u nepovezanosti knjižnica u sustavu, pogotovo kad je riječ o nabavi informacijskih izvora i pružanju informacijskih usluga, te u konačnici u iracionalnom trošenju

¹⁹ Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Dostupno na : https://www.google.com/standardi_za_visokoškolske_knjižnice_u_RH (18.07.2020.).

²⁰ Ibid.

²¹ Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj. Dostupno na : https://www.google.com/standardi_za_visokoškolske_knjižnice_u_RH (18.07.2020.).

²² Standard i smjernice razvoja i uvođenja najbolje prakse u visokoškolskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Dostupno na : https://www.google.com/standardi_i_smjernice_za_uvođenje_najbolje_praksu_u_visokoškolskim_knjižnicama_u_RH (18.07.2020.).

proračunskih sredstava.²³ U skladu s navedenim zapažanjima *Strategije* moguće je zaključiti da je osuvremenjivanje legislative prijeko potrebno, ali da zahtijeva puno upornosti, strpljenja i vremena. Ipak, u nastavku će se za opis sustava visokoškolskih knjižnica koristiti zakonski propisi koji su trenutno na snazi u Hrvatskoj.

Sustav visokoškolskih knjižnica opisan je kao dio knjižničnog sustava na razini Hrvatske i na razini knjižničnog sustava sveučilišta. Visokoškolske knjižnice su institucije koje prikupljaju, obrađuju, pohranjuju i daju na korištenje dokumente i informacije znanstvenog, obrazovnog i opće kulturnog karaktera. Smatraju se sastavnim dijelom znanstveno-nastavne infrastrukture radi doprinosa razvoju znanosti i pomoći koju pružaju u promicanju odgojno-obrazovnog i znanstvenoistraživačkog rada na sveučilištima.²⁴ Definišu se i kao samostalne jedinice u sastavu sveučilišta ili posebne stručne organizacijske jedinice u sastavu fakulteta. Prema sadržaju svojih fondova i organizaciji informacijske djelatnosti, visokoškolske knjižnice mogu biti knjižnice općeg i specijalnog tipa. U tom smislu, podsustav visokoškolskih knjižnica uključuje sveučilišne i knjižnice javnih visokih učilišta u okviru sveučilišta i izvan njega, sveučilišne knjižnice u integriranim sveučilištima, veleučilišne knjižnice i znanstvene knjižnice, dok u podsustav specijalnih knjižnica spadaju muzejske, arhivske, institutske, bolničke i ostale specijalne knjižnice i baštinske knjižnice i zbirke.²⁵

2.1.1. Sveučilišne knjižnice

Aparac-Gazivoda²⁶ sveučilište smatra jednim od nezaobilaznih izvorišta znanja, a sveučilišne biblioteke kao mjesta u kojima se prikuplja mnoštvo dokumenata izraslih u procesima umnog djelovanja i doživljavanja svijeta što nas okružuje, a koji u značajnoj mjeri doprinose razvoju ljudske civilizacije i njezinu postojanju. Sveučilišna knjižnica definira se kao knjižnica općeznanstvenog tipa, odnosno samostalna stručna organizacija u sastavu sveučilišta i matična knjižnična institucija za sve

²³ Javna rasprava: Strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj : 2012. – 2015. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/javna-rasprava>

²⁴ Ibid.

²⁵ Sveučilišna matična djelatnost u Republici Hrvatskoj : stanje i perspektive (2018.). Dostupno na : http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2020/02/SKS_analiza_sredisnja-maticna-knjiznica_za-Portal-2.pdf

²⁶ Aparac-Gazivoda, Tatjana. Sveučilišni bibliotečni sustavi u teoriji i praksi. // VBH 33 (1990)., 43-52. Dostupno na : <http://www.ffzg.unizg.hr/infoc/biblio/nastava/dz/text/sbstp.htm> (7.6.2020.).

ostale jedinice sveučilišnog knjižničnog sustava. Fakultetska knjižnica je knjižnica specijalnog tipa organizirana kao središnja knjižnična jedinica sa ili bez pridruženih odjelnih knjižnica (knjižnice odsjeka, odjela, instituta, zavoda, seminara, katedara i sl.). Kao središnja knjižnična služba, organizirana je kao stručna organizacijska jedinica čije planove, programe i izvještaj odobrava i ocjenjuje znanstveno-nastavno vijeće fakulteta te ih prosljeđuje na usvajanje nadležnom upravnom tijelu i matičnoj sveučilišnoj knjižnici. Sveučilišne knjižnice u Republici Hrvatskoj organizirane su kao središnje knjižnice unutar decentraliziranih knjižničnih sustava sveučilišta s većim ili manjim brojem fakultetskih knjižnica i knjižnica samostalnih znanstvenih instituta.²⁷ *Sve visokoškolske knjižnice jednog sveučilišta su dio knjižničnog sustava tog sveučilišta.*²⁸ Sveučilišna knjižnica zadužena je za izradu plana razvoja knjižnične djelatnosti na sveučilištu i odgovorna za njegovo provođenje u praksi. Svoje planove, programe i izvještaje sveučilišne knjižnice podnose republičkoj matičnoj knjižnici i znanstveno-nastavnom vijeću sveučilišta koje ih odobrava odnosno ocjenjuje te prosljeđuje na usvajanje.²⁹ U članku 10 *Pravilnika o matičnosti knjižnica*, navodi se su knjižnice koje obavljaju sveučilišnu matičnu djelatnost knjižnice Sveučilišta u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu svaka za svoje područje djelovanja³⁰ Matična djelatnost sveučilišne matične knjižnice NSK obuhvaća visokoškolske i specijalne knjižnice Grada Zagreba i sedam županija Središnje Hrvatske: Karlovačke, Koprivničko-križevačke, Krapinsko-zagorske, Međimurske, Sisačkomoslavačke, Varaždinske i Zagrebačke županije.³¹

2. 1. 2. Sastavnice Sveučilišta u Zagrebu

Prema podacima navedenima na službenoj stranici Sveučilišta u Zagrebu, sveučilišni sustav čini 41 visokoškolska knjižnica, od kojih je većina smještena u Zagrebu, dok je ostatak u Varaždinu,

²⁷ Standardi za visokoškolske knjižnice u RH. Dostupno na :

https://www.gksb.hr/images/dokumenti/Standardi_za_visokokolske_knjinice.pdf

²⁸ Ibid.

²⁹ Standardi za visokoškolske knjižnice u RH. Dostupno na :

https://www.gksb.hr/images/dokumenti/Standardi_za_visokokolske_knjinice.pdf (17.07.2020.).

³⁰ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2001_05_43_715.html (17.7.2020.).

³¹ Analiza visokoškolskih knjižnica u sustavu sveučilišne matične djelatnosti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : za 2019., 3. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/Analiza-knjižnica-u-sustavu-sveučilišne-matične-djelatnosti-NSK-za-2019> (17.07.2020.).

Sisku i Dubrovniku. Jedna knjižnica je na nenastavnoj sastavnici, Studentskom Centru u Zagrebu, a središnja knjižnica sustava je Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu koja je samostalna institucija. U sastavnicama je jedna knjižnica Arhitektonskog, Građevinskog i Geodetskog fakulteta, PMF ima 7 knjižnica. Središnja knjižnica Medicinskog fakulteta i Knjižnica Medicinskog fakulteta, Škola „Andrija Štampar“ u analizi se broje kao jedna knjižnica. Dislocirane su knjižnice Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, Petrinji i Čakovcu koje se u sustavu broje kao jedna knjižnica, ali će se u kasnijem istraživanju svaka gledati zasebno. Osim analiza, NSK vrši i izradu adresara knjižnica na području RH, pa tako i adresar knjižnica Sveučilišta u Zagrebu, u kojemu se, zajedno sa NSK kao matičnom, navode ukupno 43 sastavnice knjižničkog sustava Sveučilišta.³² Podaci o građi navode kako sve sastavnice zajedno imaju 2.082.108 svezaka knjiga, 908.885 svezaka časopisa, 192.037 ocjenskih radova te 81.824 jedinica ostale građe. Katalozi knjižnica Sveučilišnog knjižničkog sustava omogućuju pristup katalozima pojedinih knjižnica i uvid u status raspoloživosti knjižnične građe.³³

Kao sveučilišna knjižnica Sveučilišta u Zagrebu, NSK ima zadaću da izrađuje plan razvoja ukupne knjižnične djelatnosti na Sveučilištu, koji zajedno sa svojim planovima, programima i izvještajima, predlaže znanstveno-nastavnom vijeću Sveučilišta, na ocjenjivanje i odobrenje te prosljeđuje na usvajanje. Dužna je izrađivati dugoročne i kratkoročne razvojne planove i programe te godišnje izvještaje koje podnosi na usvajanje znanstveno-nastavnom vijeću Zajednice sveučilišta u Republici Hrvatskoj i Savjetu za biblioteke Hrvatske.³⁴ U nastavku će se iznijeti rezultati objavljeni u sklopu *Analize stanja knjižničkog sustava Sveučilišta u Zagrebu* iz 2012³⁵. i 2018. godine, kako bi se dao praktičan pregled postignutoga napretka u poboljšanju sustava.

³² Adresar knjižnica Sveučilišta u Zagrebu. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Adresar-knji--nica-Sveu--ili--ta-u-Zagrebu.pdf> (8.6.2020.).

³³ Sastavnice Sveučilišta u Zagrebu. // Sveučilište u Zagrebu. Dostupno na: <http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/sastavnice-sveucilista/knjiznice/> (18.07.2020.).

³⁴ Standardi za visokoškolske knjižnice u RH. Dostupno na : https://www.gksb.hr/images/dokumenti/Standardi_za_visokokolske_knjinice.pdf (17.07.2020.).

³⁵ Analiza stanja knjižničkog sustava Sveučilišta u Zagrebu 2012. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/05/Analiza-stanja-SKS-u-ZG.pdf>

2.2. Analiza sustava knjižnica Sveučilišta iz 2012. i 2018. godine

Analizom se nastoji dati pregled napretka knjižnica sastavnica Sveučilišta, a ispituju se stavke strukture knjižničnih djelatnika, količina, nabava i smještaj građe, postojanje Pravilnika o radu i djelovanje knjižničkog odbora, pristup bazama podataka, sustavno provođenje zaštite građe, način inventarizacije i usavršavanje djelatnika. Stanje zatečenoga sustava 2012. godine tvrdi da knjižnice Sveučilišta u Zagrebu nisu funkcionalno povezane, te da samo dio knjižnica koristi isti knjižnični softver - Aleph. Iz tog razloga i potrebnih dodatnih financijskih sredstava još nije riješen skupni katalog knjižničkog sustava Sveučilišta u Zagrebu. Osim toga, navedeno je da su knjižnice unutar sustava nedovoljno povezane, nedovoljno surađuju i nezadovoljne su svojim statusom u instituciji. Nezadovoljstvo djelatnika proizlazi iz niza problema koje su naveli. Prvotno su to problemi u samoj ustanovi, kao što su marginalizacija položaja knjižnice u instituciji, poteškoće u suradnji s nastavnim osobljem i upravom ustanove, zatim kadrovski problemi, odnosno nedostatan broj stručnog knjižničarskog osoblja, nepriznavanje viših stručnih zvanja u ustanovama ili na Sveučilištu, mali koeficijent voditelja knjižnice, koji nerijetko moraju obavljati i poslove izvan knjižničarske struke i sl. Zatim slijede i neizostavni financijski problemi, u vidu nedovoljno sredstava za nabavu udžbeničke literature, za novu informatičku opremu, za police i neophodnu opremu. Naposljetku, javljaju se i problemi prostora, koji se odnose na neodgovarajuće i/ili male čitaonice za korisnike te na nedostatan prostor za smještaj knjižnične građe.

Voditelji knjižnica sastavnica izrazili su očekivanja od matične službe NSK. Ona se u prvom redu odnose na pomoć u rješavanju statusa i položaja knjižnice u sastavu matične institucije, prvenstveno održavanjem dobre komunikacije s ministarstvima i posredovanje u djelotvornom poboljšanju položaja knjižnice u matičnoj instituciji. Očekuju zalaganje u osnaživanju knjižničarske profesije, odnosno javno zagovaranje i posredovanje na Sveučilištu, MZOS-u i Ministarstvu kulture, naročito za usvajanje zakonske legislative, te bolju povezanost knjižnica. Izražena je i želja za boljom koordinacijom u ujednačavanju kvalitete rada knjižnica u sustavu, točnije provedba standarda u radu, promicanje kvalitete, ujednačavanje poslovanja, centralizirana nabava, te uvođenje inovacija u knjižnicu. Također, uočena je potreba za stalnim stručnim usavršavanjem knjižničara, u vidu organizacije savjetovanja, predavanja i specijaliziranih programa za visokoškolske knjižnice u Centru za stalno stručno usavršavanje. Zadnja je na listi bila savjetodavna uloga i pomoć u radu, odnosno savjetovanje i podrška, preporuke dobre prakse, izrada potrebnih dokumenata – uputa i preporuka,

izravna stručna pomoć u djelatnostima poput revizije, otpisa i zaštite građe, te informiranje i terenski obilasci.³⁶

Zaključno su se utvrdili vidljivi pomoci u povezivanju knjižnica u sustavu Sveučilišta i NSK kroz sustav matične djelatnosti. Ipak se ujednačavanje statusa pojedinih knjižnica u sustavu (u matičnim institucijama) smatra dugotrajnim procesom, koji je prvenstveno moguće postići usklađivanjem knjižničnog poslovanja s knjižničnom zakonskom legislativom te poboljšanjem i ujednačavanjem kvalitete rada knjižnica u sustavu. Još se tada osnova za pozitivne pomake u navedenom stanju prepoznala u izradi *Standarda za visokoškolske knjižnice* i *Strategije razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj*, kao podloge za izradu *Strategije razvoja knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu*. Pored toga, od visokoškolskih knjižnica očekuje se da redefiniraju svoje zadaće usvajanjem novih paradigmi sveučilišnog knjižničnog sustava, kao što su orijentacija na kontinuirane promjene, trajni neometani pristup i upravljanje informacijskim izvorima, poimanje knjižničara kao ključnog organizacijskog resursa i strategijsko dugoročno planiranje sustava.³⁷

Analiza iz 2018. godine kao glavni problem sveučilišnih knjižnica prepoznaje nepostojanje sredstava u državnom proračunu, koja bi bila namijenjena za sveučilišnu matičnu djelatnost. Utvrđeno je i da se stanje knjižnica u sustavu sveučilišne matične djelatnosti bitno ne mijenja već više od dvadeset godina, te su navedeni slični problemi kao u prethodnoj analizi – status u instituciji, financiranje, nabava i nepostojanje standarda. Također, istaknuto je kako se većina knjižnica u sustavu sveučilišne matične djelatnosti uz velike napore nose s promjenama u društvu, tehnologiji, informacijskim izvorima i potrebama korisnika. Stoga su i trendovi u ovim knjižnicama zabrinjavajući: smanjenje broja knjižnica (posebice specijalnih), kao i broja djelatnika, pogoršanje uvjeta rada (smanjenje prostora knjižnica), problemi stručnih djelatnika (stalno stručno usavršavanje, stručno napredovanje) itd.³⁸ Ipak NSK je, nakon niza godina dokazivanja potrebe financiranja sveučilišnih matičnih knjižnica, uspjela osigurati sredstva putem Ministarstva kulture, te su u drugoj

³⁶ Analiza stanja knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu 2012. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/05/Analiza-stanja-SKS-u-ZG.pdf> (8.6.2020.).

³⁷ Analiza stanja knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu 2012. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/05/Analiza-stanja-SKS-u-ZG.pdf>

³⁸ Sveučilišna matična djelatnost u Republici Hrvatskoj : stanje i perspektive. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2020/02/SKS_analiza_sredisnja-maticna-knjiznica_za-Portal-2.pdf

polovici 2019. godine, osigurana prva sredstva za sustav matičnih sveučilišnih knjižnica u Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu, prvenstveno za terenski rad. Osim toga, 2019. je prvi puta u *Zakonu o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* propisana obveza unosa statističkih podataka u online *Sustav statistike NSK* za svaku knjižnicu, iz kojega će biti moguće vršiti analize za svaku od njih. Uočen je problem netočnog unosa podataka u 2018. godini, naročito prilikom razdvajanja podataka u knjižnicama s dvojnomo funkcijom, kao i zanemarivanje upozorenja o potrebnim ispravcima koje su nadležne matične knjižnice upućivale.

Rješenje negativnih trendova u sustavu sveučilišnih knjižnica vidi se u financiranju, usklađivanju podzakonske regulative, usvajanju standarda za knjižnice u sustavu sveučilišne matične djelatnosti, uspostavi nacionalnog sustava trajne pohrane kulturnog dobra u okviru kojega bi se osiguravala pohrana, dostupnost, trajna čitljivost i dugoročna zaštita analogne i digitalne knjižnične građe. Stoga se pred matične knjižnice stavlja velika odgovornost i očekuje izuzetan trud kako bi se knjižnicama pomoglo izravnim terenskim uvidom u njihov rad, te se uskladile usluge u sustavu i zaustavili ranije navedeni negativni trendovi. S obzirom na navedeno uočena je potreba za sustavnijim planiranjem rada i djelovanja matičnih knjižnica, kao i za redovitim izvještavanjem o financijama i rezultatima nadležnom Ministarstvu kulture.

3. Zaštita knjižnične građe

Važnost zaštite knjižnične građe usko je povezana sa snagom i jednom od ključnih funkcija knjižnica koju predstavlja čuvanje materijalnih nositelja građe na kojima je bilježeno znanje i iskustvo čovječanstva. *Ove su funkcije toliko bitne da na njihovu učinkovitom ostvarivanju počiva značajan dio razvoja znanosti i civilizacijskih tekovina uopće.*³⁹ Autorica smatra neospornim stajalište onih autora koji smatraju da se prijenosom ljudskog znanja i iskustva bitno usmjeravaju razvojni tokovi društva, koji za posljedicu imaju svijest o slobodnom protoku misli i ideja. Slično se tvrdi i u radu vodećih stručnjaka na području zaštite knjižnične građe u Hrvatskoj, koji tvrde da je u svojoj biti zaštita građe snažno povezana s kulturološkom i društvenom vrijednošću povijesti i identiteta, kulture i baštine, te je preduvjet njihova očuvanja i prenošenja budućim naraštajima.⁴⁰ Govoreći o odgovornosti za provedbu zaštite, napominje kako ona ne može biti prepuštena samo knjižnicama, nego je snose svi pojedinci koji su u doticaju s građom. Tako izlaže tri vida, odnosno razine zaštite građe. Prva ili strateška razina promatra zaštitu kao aktivnost koju je potrebno usustaviti, planirati i organizirati u širem kontekstu, točnije na nacionalnoj i međunarodnoj razini, pomoću pokretanja

³⁹ Aparac-Gazivoda, Tatjana. Sveučilišni bibliotečni sustavi u teoriji i praksi. // VBH 33 (1990). 43-52. Dostupno na : <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/sbstp.htm> (7.6.2020.).

⁴⁰ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011)., 3.

projekata, predlaganja inicijativa, poticanja i organizacije obrazovanja i poučavanja stručnjaka za zaštitu i sl. Druga je razina tehnička i odnosi se na primjenu metoda i tehnika zaštite, te istraživanje specifičnosti materijala i čimbenika koji ih ugrožavaju. Treća razina je operativna i podrazumijeva probleme i aktivnosti za koje su odgovorni informacijski stručnjaci koji svakodnevno skrbe o prikupljanju, čuvanju, pohrani i organizaciji informacija.

Iako povijest razvoja zaštite građe seže u davno doba antike i razvija se kroz srednji i rani novi vijek⁴¹, moderniji pristup razvija se u 20. stoljeću, kroz konferencije sazivane uslijed sve intenzivnijih i češćih prirodnih katastrofa poput požara, poplava, ratnih razaranja i potresa.⁴² Jedna takva katastrofa - poplava rijeke Arno u Firenzi 1966. godine, prouzročila je neizbrisivu štetu u Središnjoj nacionalnoj knjižnici i tako pridonijela razvoju novih mjera pripravnosti u slučaju prirodnih katastrofa te novih tehnika i metoda u restauraciji i konzervaciji.⁴³ Tako se 1970-ih godina uočava povećana aktivnost u područjima usavršavanja i razvoja novih metoda i tehnika zaštite građe, poduke i obrazovanja konzervatora i knjižničara, uspostavljanja programa zaštite, poboljšanja suradnje i objedinjavanja aktivnosti u području zaštite, te intenzivnijeg istraživanja ove problematike.

44

IFLA, kao krovna knjižničarska organizacija, ima odgovornost da kroz svoje kanale podupire širenje i prihvaćanje stručnih načela za provođenje zaštite i konzervacije.⁴⁵ U sklopu te odgovornosti, 1979. g. objavljuje, a 1986. g. revidira *Načela zaštite i konzervacije knjižnične građe*, koja sadrže ključna načela zaštite koja knjižnice mogu primjeniti za čuvanje svojih fondova. Od 1994., s ciljem osuvremenjivanja dokumenta iz 1986., *IFLA-PAC – International Federation of Library Associations and Institutions Core Program on Preservation and Conservation*, odnosno *Središnji program za zaštitu i konzervaciju Međunarodne federacije knjižničarskih društava i ustanova*, provodi istraživanje među stručnjacima za zaštitu iz niza ustanova i organizacija. Cilj jednoga od istraživanja bio je utvrđivanje postojanosti plana za slučaj katastrofa u nacionalnim knjižnicama na

⁴¹ Savjetovanje o zaštiti bibliotečne građe (1 ; 1981 ; Zagreb).. Zbornik radova, zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982.,9.

⁴² Harvey, R. *Preservation in libraries : principles, strategies and practices for librarians*. London : Bowker-Sauer, 1993. u Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. *Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 54, 1/2(2011), 7.

⁴³ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. *Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 54, 1/2(2011), 7.

⁴⁴ Ibid. Str. 8.

⁴⁵ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 10.

međunarodnoj razini, čiji su rezultati bili poražavajući, a kao glavni razlog nepostojanja plana u većini knjižnica, naveden je nedostatak modela prema kojemu bi izradile svoj plan. Kao odgovor na alarmantne rezultate istraživanja, objavljen je *IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera u slučaju katastrofa*, o kojemu će se više govoriti u nastavku rada.⁴⁶

IFLA-ina *Načela* sadrže temeljne obavijesti koje će pomoći knjižnicama u oblikovanju odgovornog stava prema čuvanju zbirki. Nastoje pružiti odgovore na pitanja zašto zaštititi građu, tko je odgovoran, gdje i kako započeti, što zaštititi, koji su financijski aspekti, te zašto i s kim surađivati.⁴⁷ Njihova je svrha pružiti podršku odgovornima za suočavanje s posljedicama zanemarivanja opasnosti, posebice putem osmišljavanja pozitivne politike zaštite zbirki u budućnosti, zajedno sa znanstvenicima i tehničkim stručnjacima. Upravo je odluka hoće li knjižnica dopunjavati i čuvati svoju građu dio postupka osmišljavanja politike zaštite. Samo bi nacionalne i regionalne knjižnice trebale podijeliti odgovornost za zaštitu i čuvanje građe.⁴⁸ U slučaju NSK, takva je odgovornost navedena kao jedna od njenih temeljnih djelatnosti - *zaštita građe, provođenje i poticanje preventivnih mjera zaštite i konzervacije*.⁴⁹ Dok pojam “zaštite” obično obuhvaća sva upravna, administrativna, financijska i kadrovska pitanja važna za očuvanje i dobrobiti knjižničnih zbirki, u *Načelima* on označava postizanje određenog stupnja sigurnosti, nadzora nad okolinom, pohranu, čuvanje i postupanje kako bi se spriječilo daljnje kemijsko propadanje, a knjižnična građa zaštitila od mehaničkih oštećenja⁵⁰ Kao prvi razlog za provođenje zaštite građe navodi se obaveza svake knjižnice, s obzirom na vrstu knjižnice i način korištenja građe, kako bi osigurala njenu dostupnost korisnicima. Osim toga, financijski je isplativa jer usporava trošenje i odgađa zamjenu građe. Naposljetku, čuvanje postojećih zbirki najbolje je jamstvo da će koristiti potencijalnim istraživanjima u budućnosti, koja je nemoguće predvidjeti.

⁴⁶ IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo. 2013, 8.

⁴⁷ Ibid. Str. 10.-14.

⁴⁸ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 13.

⁴⁹ Temeljne djelatnosti. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/temeljne-djelatnosti/>

⁵⁰ Ibid.

3.1. Zaštita knjižnične građe u Hrvatskoj

S obzirom da je kulturna baština usko vezana uz povijest, pamćenje i identitet određenog naroda, često je meta uništenja u ratovima i sukobima. Početkom 1990-ih, tijekom Domovinskog rata, brojne su knjižnice i arhivske zbirke pretrpjele mnoga izravna i neizravna ratna oštećenja.⁵¹ Iako je cijeli hrvatski knjižničarski sustav bio pogođen posljedicama rata, 1991. godine Zavod za zaštitu spomenika kulture pri Ministarstvu kulture, objavljuje *Upute za zaštitu kulturnih dobara u vlasništvu vjerskih zajednica od ratnih razaranja*, što znači da na državnoj razini bio izrađen plan za zaštitu i spašavanje, ali je uključivao samo spomeničke knjižnice. Unatoč uputama, ispostavilo se da je učinkovitost u zaštiti prvenstveno bila rezultat slučajnih okolnosti ili osobnih sposobnosti osoblja da primjereno reagira u novonastalim okolnostima. Autori su u ovom radu naveli neke od glavnih problema na području zaštite građe, koji su uočeni do 2012. godine. Ti se problemi odnose na nedostatak nacionalne politike zaštite, nejasno definirane odgovornosti u provedbi zaštite baštine, nedostatak financijskog modela za zaštitu, nedostatak literature iz područja zaštite građe na hrvatskom jeziku te mali broj stručnih laboratorija za restauraciju pisane baštine. Rješenje je prepoznato u izradi sveobuhvatnog nacionalnog plana zaštite i spašavanja kulturne baštine u slučaju katastrofa, čime bi se osigurala suradnja svih značajnih službi na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini i povećala učinkovitost djelovanja individualnih ustanova u kriznim stanjima.⁵²

Danas je u Republici Hrvatskoj zaštita knjižnične građe prvenstveno uvrštena u *Zakon o knjižnicama*, u kojemu je cijelo poglavlje posvećeno zaštiti građe, ali većinom u okviru općenitih smjernica o postupanju s građom koja predstavlja kulturno dobro. Zato članak 7 propisuje dužnost knjižnica da poduzimaju mjere za zaštitu knjižnične građe, te da redovito provode postupak revizije i otpisa građe sukladno *Pravilniku o zaštiti knjižnične građe* koji se smatra osnovnim dokumentom koji regulira zaštitu knjižnične građe. U slučaju vrijedne i stare građe, upućuje se na *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Zakonski propisi o zaštiti knjižnične građe oslanjali su se pri svojoj izradi na dokumente poput *Zakona o zaštiti i spašavanju*, *Pravilnika o procjeni ugroženosti od prirodnih i*

⁵¹ M. Krtalić, D. Hasenay, K.Kiš : Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. *Vjesnik bibliotekara hrvatske* 55, ¾ (2012)., 108.

⁵² M. Krtalić, D. Hasenay, K.Kiš. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. // *Vjesnik bibliotekara hrvatske* 55, 3/4. (2012)., 108.

*tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća, Standarda za pojedine vrste knjižnica (narodne, školske, specijalne...) i sl.*⁵³

Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko – tehnoloških katastrofa i velikih nesreća, dokument je kojim se uređuju opasnosti i rizici koji ugrožavaju Hrvatsku, procjenjuju potrebe i mogućnosti za sprječavanje, smanjenje i uklanjanje posljedica katastrofa i velikih nesreća, te gradi temelj za izradu planova zaštite i spašavanja i resursa cjelovitog i sveobuhvatnog nacionalnog sustava upravljanja u zaštiti od katastrofa i velikih nesreća.⁵⁴ Kao dvije najveće i najčešće opasnosti izdvojene su poplave i potresi, a kao ostali prirodni uzroci katastrofa navode se oborinski režim, suše, snježne oborine, poledica, tuča, olujno ili orkansko nevrijeme i požari.

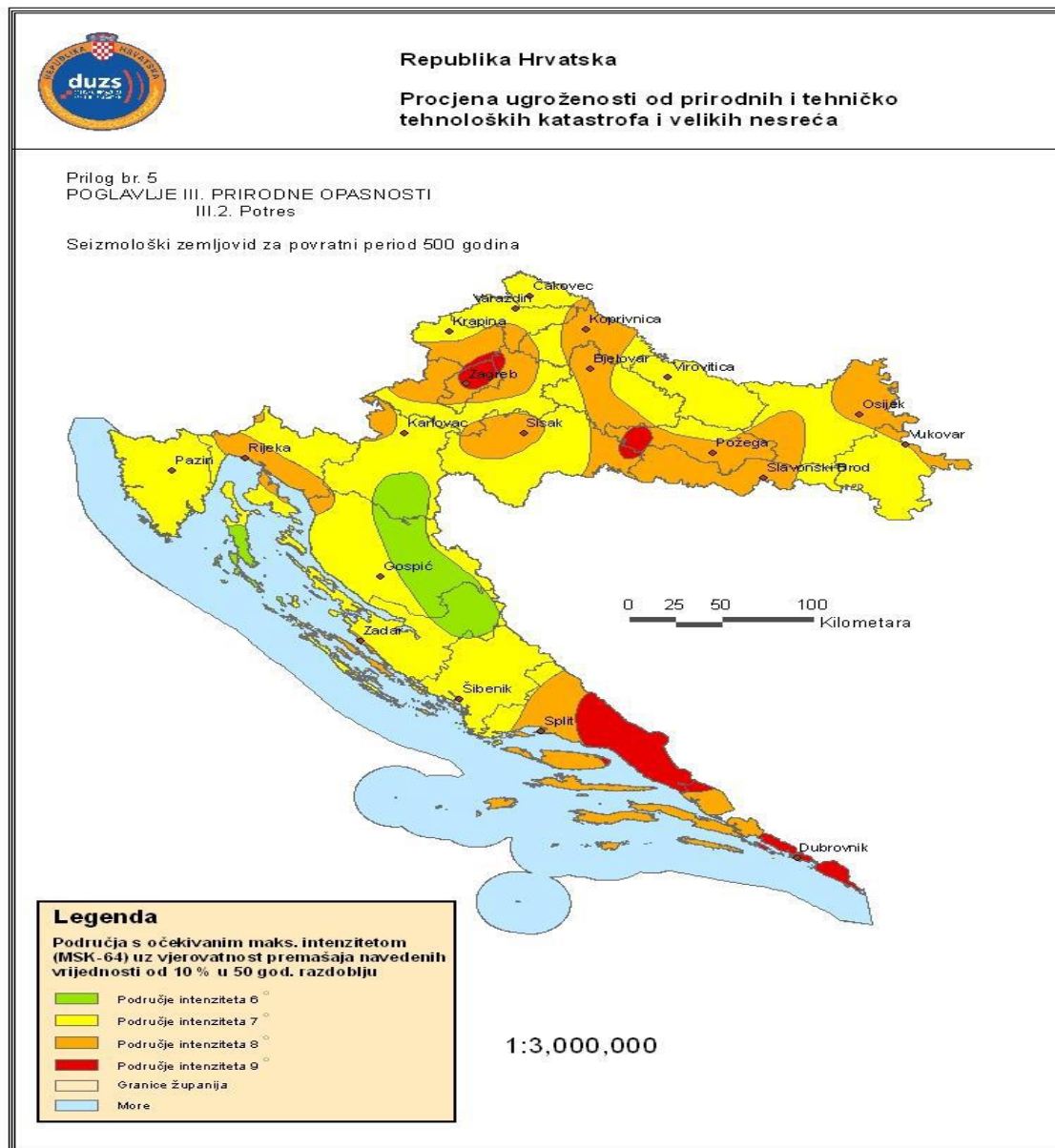
Hrvatska je još uvijek ugrožena od poplava, zbog prostranih brdsko-planinskih područja s visokim kišnim intenzitetima, širokih dolina nizinskih vodotoka, velikih gradova i vrijednih dobara na potencijalno ugroženim površinama, te dijelom zbog nedovoljne izgrađenosti sustava obrane od poplava. Poplave potencijalno ugrožavaju oko 15% državnog kopnenog područja, od čega je veći dio zaštićen, ali s različitim razinama sigurnosti. Poplave su među opasnijim nepogodama i na mnogim područjima mogu uzrokovati gubitke ljudskih života, velike materijalne štete, devastiranje kulturnih dobara, kao i štete po okoliš.

Na čitavom području Hrvatske postoji velika opasnost i od potresa, s tim da opasnost od potresa VIII° i IX° postoji na površini više od jedne trećine područja države (36,42 %) na kojem živi skoro dvije trećine (2.801.287) ukupnog stanovništva. Na više od polovice područja Hrvatske (56,22 %) postoji opasnost od potresa VII° na kojem živi više od jedne trećine (1.633.529) ukupnog stanovništva. S obzirom na odnos površina i broja stanovnika, potres može imati primarne katastrofalne posljedice, poput velikog postotka oštećenosti građevina, prekida komunikacija, zatrpanih prometnica, velikog broja povrijeđenih i mrtvih, evakuiranih itd., te sekundarne katastrofalne posljedice kada se povećava broj ugroženog stanovništva usljed pratećih nesreća koje tada nastaju, kao što su eksplozije, požari, poplave, klizišta i odroni, nekontrolirano ispuštanje otrovnih plinova i tvari u okoliš te nastanak epidemija i epizotija. Rizik većih posljedica od djelovanja potresa najizraženiji je u metropolitanskim područjima većih gradova s okolnim sustavom naselja, npr.

⁵³ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html

⁵⁴ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko – tehnoloških katastrofa i velikih nesreća. Dostupno na : <https://www.google.com/procjena>

zagrebačko, osječko, splitsko, riječko.⁵⁵ Radi preglednijeg iščitavanja navedenih podatkaka, priložen je seizmološki zemljovid za povratni period od 500 godina, koji grad Zagreb pikazuje kao jedno od četiti najizloženija područja potresa u Hrvatskoj.

Slika 1. : Seizmološki zemljovid za povratni period od 500 godina. Državna uprava za zaštitu i spašavanje.

⁵⁵ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko – tehnoloških katastrofa i velikih nesreća. Dostupno na : <https://www.google.com/procjena>

3.3. Plan u slučaju katastrofa

Pojam katastrofe najkraće je definiran kao događaj čije je vrijeme pojave neočekivano i čije su posljedice razarajuće.⁵⁶ U sklopu planiranja mjera za slučaj katastrofa, razlikuju se dvije vrste katastrofa, prikazane u tablici 1.⁵⁷

Prirodne katastrofe	Katastrofe uzrokovane djelovanjem čovjeka
Orkani	rat i terorizam
Poplave	Požari
Potresi	poplave (puknuće instalacija, krovovi koji prokišnjavaju itd.).
vulkanske erupcije	Eksplozije

Tablica 1. *Vrste katastrofa*

Zbog svoje već spomenute iznimne vrijednosti za društvo, informacijsko-dokumentacijske ustanove trebale bi učiniti sve u svojoj moći da se pripreme za moguće katastrofe. Prvenstveno bi to trebale postići analizirajući vlastito stanje i sredstva, te stvarajući plan za slučaj katastrofa. U Hrvatskoj je obaveza donošenja *Plana za slučaj katastrofa* propisana u članku 4. *Pravilnika o zaštiti knjižnične građe*. Dužnost je voditelja, odnosno ravnatelja knjižnice, da u roku od godinu dana nakon objave *Pravilnika* (2005.) donese spomenuti *Plan* i odredi osobu odgovornu za njegovo provođenje.⁵⁸ NSK u svojim *Uputama za pristupanje izradi plana mjera za slučaj opasnosti* objašnjava da su matične institucije knjižnica u sastavu i samostalne knjižnice obvezne temeljem propisa iz područja zaštite izraditi niz pravilnika i popratnih dokumenata vezanih za zaštitu (na radu, od požara itd.) koji ne govore o specifičnostima zaštite knjižnične građe. Također, plan mjera za slučaj opasnosti kojeg izrađuju knjižnice (u sastavu i samostalne knjižnice) temeljem *Pravilnika* nikada nije jedinstveni dokument, nego se njegove odredbe ugrađuju u druge propisane akte. Poseban *Plan* mjera za slučaj opasnosti knjižnica može izraditi u slučaju kad pojedine mjere zaštite građe ne mogu biti uključene u

⁵⁶ IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo. 2013, 9.

⁵⁷ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 19.

⁵⁸ *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html

već postojeće dokumente institucije. Voditelj knjižnice u sastavu bi trebao zatražiti od uprave popis dokumenata vezanih uz zaštitu koje ima institucija, te u suradnji sa nadležnim osobama za zaštitu (povjerenik u ustanovi, specijalizirana tvrtka), predložiti uključivanje pojedinih mjera koje se odnose na zaštitu knjižnične građe u postojećem regulativu. U samostalnoj knjižnici ovaj posao se obavlja u suradnji povjerenika za zaštitu odnosno stručnjaka specijalizirane tvrtke i knjižničara zaduženog (zaduženih) za zaštitu knjižnične građe.⁵⁹

Prema *Pravilniku* sadržaj *Plana mjera za slučaj opasnosti* mora sadržavati sljedeće elemente⁶⁰:

1. procjena ugroženosti tj. utvrđivanje opasnosti za zgradu i građu,
2. mjere preventivne zaštite kojima se uklanja ili umanjuje opasnost za zgradu i građu,
3. mjere pripravnosti koje obvezno sadrže:
 - a) popis postupaka za slučaj opasnosti
 - b) opis spašavanja građe s prioritetom spašavanja
 - c) popis opreme potrebne za spašavanje
 - d) popis zaposlenika knjižnice koji obvezno sudjeluju u spašavanju i zbrinjavanju građe i popis dragovoljaca izvan knjižnice.
 - e) način osiguranja prostora privremene pohrane građe
 - f) način saniranja posljedica s prioritetom saniranja oštećenja zgrade i građe
 - g) popis stručnjaka za konzervaciju građe.
4. plan spašavanja građe tijekom i neposredno nakon slučajeva katastrofa i
5. plan saniranja posljedica tj. saniranja oštećenja i restauriranja građe, uz obvezan popis stručnjaka za konzervaciju građe.

⁵⁹ Upute za donošenje plana mjera za slučaj opasnosti. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/08/Upute-PlanMjera-za-slucaj-opasnosti.pdf>

⁶⁰ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html

Kako bi se navele detaljnije mjere i načini postupanja u slučaju katastrofa, u ovome dijelu koristiti će se preporuke iz *IFLA-inog kratkog priručnika za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa*⁶¹. Prvi dio dokumenta odnosi se na procjenu rizika, a obuhvaća djelatnosti procjene rizika, procjene postojećih postupaka reakcije i procjene opasnosti od vatre i vode, dva najčešća uzroka katastrofa u knjižnicama. Procjena rizika odnosi se na rizike izvan zgrade, unutar zgrade i rizike od namjernog štetnoga ljudskog djelovanja (npr. palež, vandalizam, građanski nemiri, terorizam i sl.). Izvan zgrade rizike uglavnom predstavljaju topografski smještaj ustanove i regionalne klimatske i geološke značajke. Primjerice, za oštećenje izazvano olujom, potrebno je procijeniti blizinu drveća i drugih zgrada i objekata ; za oštećenje izazvano poplavom, potrebno je procijeniti blizinu mora, rijeka, potoka i sl., kao i opasnost od podzemnih voda, a u slučaju potresa, tsunamija, odrona zemlje i erupcija, potrebno je razmotriti vjerojatnost mogućeg konstrukcijskog oštećenja.

Osim prirodnih, moguće su i štetne ljudske djelatnosti u blizini, poput industrijskih pogona koji nose rizik od eksplozije, požara i zagađenja, zatim blizina autoceste, željeznice, zrakoplovne rute, te blizina mogućih meta građanskih nemira ili terorizma kao što su zgrade medija, poglavarstava i sl. Opasnosti unutar zgrade odnose se ponajprije na kvalitetu građevnog materijala i otpornosti na vremenske utjecaje, posebno na krovove, vrata, prozore, svjetlarnice, podrumne i sl. Rizici unutar zgrade mogu doći od električnih / plinskih instalacija, strojeva i opreme, laboratorija i zapaljivih tvari, vodovodne infrastrukture, te je također moguće da rizici nastanu zbog ljudskih grešaka i nepažnje, poput pušenja, ostavljanja otvorene slavine za vodu ili nepažnje na održavanju ili izgradnji zgrade. Važno je utvrditi i ocijeniti sve postojeće izvore i postupke za zaštitu i reakciju u slučaju katastrofa, poput sigurnosti (video nadzor, alarmi), spremišta, navika čišćenja, protupožarnih sustava za dojavu i gašenje, te uvježbavanje osoblja. Istaknuto je kako se procjena ne radi jednom zauvijek, nego je potrebno provoditi redovito (barem jednom godišnje), jer se navedene okolnosti stalno mijenjaju, u skladu s nabavom nove vrijedne zbirke, otvaranja nove ceste ili tvornice u blizini.

Drugi dio odnosi se na prevenciju i zaštitu, odnosno upravljanje rizikom katastrofa, pri čemu se prevencija odnosi na mjere kojima se neki događaj sprečava, a zaštita na mjere kojima se ograničava oštećenje zbirke ukoliko se katastrofa dogodi. Usko je povezano s procjenom rizika, u

⁶¹ IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo. 2013, 12-34.

skladu s kojom bi se trebali odrediti prioriteta u odnosu na najvjerojatnije rizike i uočene neprimjerenosti postojeće zgrade i sustava te postupka upravljanja. Navode se detaljne upute u postupanju s okolinom zgrade, a uključuju izgradnju zaštitnih pregradnih zidova, odvodnih kanala, postavljanje zaštitnih roleta, provjeravanje sustava vode i struje, kanalizacije i odvoda, postavljanje vanjske rasvjete, održavanje kontakta sa susjedima i sl. Zatim, određuje se postupanje u odnosu na konstrukciju zgrade, za koju su potrebni redoviti inspekcijski nadzori, održavanje čistoće nedostupnih dijelova i sl. Zatim, navedeni su propisi o sigurnosti (nadzor, odvojen ulaz, zaključavanje, protuprovalni alarm, zapisi sigurnosnih incidenata), spremištu (police min. 150 mm iznad razine poda, izbjegavati najgornji kat za spremište, prednost metalnih polica u odnosu na drvene, zaštita od vode iznad polica u vidu nadstrešnica i pokrivača, koištenje „sustava prepreka“ – vodootpornim papirom obložene kutije, ladice, vodootporni sefovi za najvrijedniju građu); osiguranju (sklapanje ugovora s osiguravajućim društvom), zaštiti od vode (redovito održavanje instalacijskih sustava, njihovo preusmjeravanje, održavanje idealne razine vlage) i zaštiti od vatre (uključuje zaštitu – održavanje električnih instalacija i opreme, njihovo odvajanje od spremišta, otkrivanje – sustav koji detektira požar i pokreće alarm i gašenje – prednost sustavima s plinovima nad sustavima s vodom, ali i osiguranje priručnih mogućnosti gašenja poput aparata i kanti za vodu).

Treći dio odnosi se na pripravnost za slučaj katastrofe, odnosno spremnost za katastrofu. Osnovni pokazatelj spremnosti institucije da se suoči s katastrofom je upravo izrada ranije spomenutoga plana, koji je potrebno uskladiti s procjenom rizika i dostupnim sredstvima. Za moguću provedbu plana, nužno je odrediti voditelja tima ili koordinatora provedbe, a ostatak osoblja imenovati na druga vodeća mjesta u timu i definirati njihove uloge. Uloge članova tima za reakciju u konkretnom slučaju katastrofe uključuju :

- proglašavanje kriznog stanja i implementaciju plana
- usmjeravanje tim(ov)a za oporavak
- brigu o računalnim i telekomunikacijskim sustavima
- odnose s medijima i javnošću
- odnose s osiguravateljima i podnošenje zahtjeva za osiguranjem
- nabavu ili unajmljivanje specijalizirane opreme za obnovu
- kontakte s postrojenjima za zamrzavanje, traženje stručnih savjeta i sl.

Važno je osigurati dostupnost plana svima u knjižnici, ali i izvan nje, primjerice u domovima članova tima. Plan se treba podijeliti svom osoblju knjižnice, upravi, važnim službama (vatrogasna, spasilačka), upravi susjednih zgrada, osiguravajućim društvima i ostalim knjižnicama, arhivima i ustanovama koje bi mogle biti uključene u suradnju tijekom rekcije na katastrofu, pazeći pritom na povjerljive podatke, Napominje se da određeni broj kopija plana treba biti zaštićen od vode, kako bi se mogao koristiti u neposrednoj opasnosti od vode. Kao i procjenu, i plan je potrebno redovito revidirati, u odnosu na okolnosti podložne promjenama, poput zgrade, zbirke, dobavljača i sl. Preporučena je manja revizija svaka 3 mjeseca i jedna veća na godišnjoj razini. Također, potrebno je održavati osviještenost, predanost i polet osoblja, održavanjem redovitih rasprava, prakticiranjem „lažnih katastrofa“, uključivanjem mogućih volontera u vježbe te izvještavanje uprave o aktivnostima pripreme za slučaj katastrofe. Navedeno je još nekoliko važnih stavki vezanih uz *Plan za slučaj katastrofa*, poput identificiranja prioritetne građe za spašavanje, održavanja i ažuriranja prikladne dokumentacije koja podržava implementaciju plana, uspostave i održavanja veza s vanjskim službama i stručnjacima, prikupljanje i održavanje opreme za hitne slučajeve, dogovor neposrednog financiranja u hitnim slučajevima, identifikacija i dogovaranje „područja obnove“, te osmišljavanje različitih mogućnosti ponovnog uspostavljanja barem dijela usluga za korisnike što je prije moguće nakon katastrofe.

Iako postoji puno literature vezane uz zaštitu knjižnične građe, njeno provođenje u praksi i dalje predstavlja problem. Nekoliko istraživanja pokazuje da plan u slučaju katastrofa ne posjeduje dobar dio knjižnica. Jedno takvo istraživanje provedeno je 2006. godine u sklopu rada *Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko – moslavačke županije*.⁶² U sklopu istraživanja, autorica je postavila i pitanje o postojanosti plana mjera u slučaju katastrofa, na što je samo 5 od 24 knjižnice koje su se odazvale, potvrdilo da imaju donešen plan. Drugo istraživanje provedeno je 2010. godine na uzorku od 39 knjižnica koje odražavaju zastupljenost svih knjižnica, s naglaskom na one koje su proživjele posljedice katastrofa u prošlosti. Po 14 knjižnica (36 %) iskusilo je katastrofe koje su bile posljedice rata, poplave i vandalizma i pljačke. Požar koji nije izazvan ratnim razaranjima nego ljudskom greškom dogodio se u samo 2 knjižnice. Prirodna se katastrofa dogodila u samo jednoj knjižnici i to je bio potres. Rezultati pokazuju da samo 5 knjižnica (13 %) ima službeni pisani

⁶² A. Barbarić. Plan za slučaj katastrofe : imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice. 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica. Opatija, 11.-14. svibnja 2011. , str. 8.

dokument koji predstavlja mjere u slučaju katastrofe i 3 knjižnice (8 %) imaju takav plan u neformalnom obliku.⁶³ Treće istraživanje provedeno je na međunarodnoj razini, među 177 nacionalnih knjižnica, koje je 2003. provela IFLA. Od navedenoga uzorka, samo je 39 knjižnica imalo plan za slučaj katastrofa, a u 28 je postojala namjera da ga izrade.⁶⁴

Iz rezultata navedenih istraživanja moguće je zaključiti da zaštita građe uglavnom nije prepoznata kao važan segment knjižničnog poslovanja. Iako je zaštita većinom zakonski propisana, vidljivo je da u praksi knjižnice ipak ne provode u potpunosti svoje zakonske obveze, čak ni onda kada su se u prošlosti nosile s posljedicama katastrofa. Sličan zaključak donose i autori u svome radu⁶⁵, gdje govore da negativno iskustvo u većini slučajeva nije značajno promijenilo praksu upravljanja zaštitom u slučaju katastrofa, kao ni upravljanja zaštitom općenito. To povezuju s poimanjem zaštite kao tehničkog pitanja, postupka koji zahtijeva velika financijska ulaganja, dodatno vrijeme i posebne vještine osoblja. Također, moguće je tu stagnaciju povezati i s psihološkim čimbenicima pri čemu su proživljena iskustva u nekim slučajevima ostavila osjećaj nemoći i nedostatak potrebe da osoblje bude spremno reagirati u slučajevima katastrofe. Iako značajan broj knjižnica prepoznaje probleme koji nastaju zbog neodgovarajućih zgrada i nedostatka potrebne opreme, ipak ne prepoznaju koristi učinkovitog upravljanja zaštitom u slučaju katastrofa.

4. Osvrt na pandemiju COVID-a 19 i potres u Zagrebu 2020.

Za cijeli će svijet 2020. godina biti obilježena pojavom koronavirusa, dosada nezapamćene katastrofe koja je pogodila svaki segment društva i ljudskih djelatnosti kakve su nekoć bile. Na trenutak je svijet stao i bio primoran prihvatiti sve posljedice koje virus nosi, a to su prvenstveno krah svjetske ekonomije, socijalno distanciranje ljudi i snalaženje u novonastalim uvjetima prihvaćanjem novih normi i pravila. Mjesec dana nakon proglašenja epidemije, grad Zagreb pogodila je još jedna katastrofa, a to je razoran potres kakav se nije zabilježio još od davne 1880. godine. O utjecaju ovih katastrofa na sva područja ljudskog djelovanja govore mnogi izvori, a o potresu je u vrlo kratkom roku

⁶³ Krtalić, M. ; Hasenay, D. ; Kiš, K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara hrvatske 55, 3/4. (2012)., 113.

⁶⁴ IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo. 2013, 8.

⁶⁵ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011)., 15.

objavljena i knjiga “Pukotine”. U nastavku će se dati pregled novonastalih katastrofa, njihova utjecaja na sveučilišta i knjižnice kao i pregled mjera za saniranje posljedica navedenih katastrofa u skladu s propisima zakonodavnih vlasti i nadležnih službi.

Koronavirusi su velika porodica virusa, koji se javljaju kod ljudi i životinja. Neki su poznati od 1960-ih godina kao uzročnici bolesti kod ljudi, od obične prehlade do težih upala dišnog sustava. No, od 2003. godine počeli su se pojavljivati novi koronavirusi, koji su sa životinja prešli na ljude te se počeli širiti s čovjeka na čovjeka. Nakon pojave SARS-a u Kini 2002. g. te MERS-a na Bliskom Istoku 2012. g. (koji se još uvijek pojavljuje), novi soj koronavirusa pojavio se u Kini. Radi se o SARS-CoV-2 (SARS-coronavirus-2) koji do sada nije bio otkriven kod ljudi, a bolest koju uzrokuje naziva se COVID-19.⁶⁶ Prva pojava virusa zabilježena je u kineskom gradu Wuhanu, a nedugo nakon Svjetska zdravstvena organizacija (WHO - World Health Organisation) putem svoga ureda u Kini, 31. prosinca 2019. godine saznaje da se u kineskim medijima pojavila vijest o “viralnoj upali pluća” u gradu Wuhanu. Bolest se brzo širila, a mjesec dana kasnije je ustanovljeno da je riječ o koronavirusu. Virus se istoga mjeseca počeo širiti na područja izvan granica Kine, zahvaćajući isprva Tajland, Japan, Italiju, SAD i Francusku, nakon čega se rapidno širi ostatkom svijeta, te 11. ožujka poprima karakteristike pandemije.⁶⁷ Uz povremene stangancije ili padove u broju zaraženih ovisno o području, na globalnoj razini ipak se još uvijek bilježi rast zaraženih. Do kolovoza 2020. godine, u 213 zemalja svijeta, zabilježena su 22, 202, 203 potvrđena slučaja zaraze, te je proglašeno 780,897 slučajeva smrti uzrokovanih koronavirusom.⁶⁸ Virus se u Hrvatskoj pojavio 25. veljače 2020. godine, upravo u Zagrebu, po povratku zaraženog dvadesetpetogodišnjaka koji je 20. veljače doputovao iz pokrajine Lombardije, jednoga od dva glavna žarišta virusa u Italiji.⁶⁹ Pogoršanjem epidemiološke situacije u državi, Vlada je 11. ožujka 2020. godine proglasila stanje epidemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj.⁷⁰ Koronavirus je dosada nezabilježena katastrofa, koja zbog nedostatne istraženosti i

⁶⁶ Novi koronavirus i bolest koju uzrokuje COVID-19. // Zavod za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije. Dostupno na : <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/1369> (21.8.2020.).

⁶⁷ Timeline : WHO’s COVID-19 response. // World Health Organization. Dostupno na : <https://www.who.int/emergencies>

⁶⁸ Countries where COVID-19 has spread. // Worldometer. Dostupno na : <https://www.worldometers.info/coronavirus/countries-where-coronavirus-has-spread/>

⁶⁹ COVID -19 : Priopćenje prvog slučaja. // Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Dostupno na : <https://www.hzjz.hr/priopćenja-mediji/covid-19-priopćenje-prvog-slučaja/>

⁷⁰ Odluka o proglašenju epidemije bolesti COVID-19. // Ministarstvo zdravstva. Dostupno na : <https://zdravstvo.gov.hr/UserDocImages.pdf>

promjenjive naravi virusa, nosi puno neizvjesnosti i promjena. Iako je sam virus nov i potrebno ga je još istraživati, pregršt literature objavljeno je o njegovu utjecaju na razne djelatnosti društva.

4.1. Epidemiološke preporuke NSK za rad sveučilišnih knjižnica u uvjetima epidemije koronavirusa

Sukladno konstantnim promjenama, svjetske i državne vlasti kontinuirano donose nove propise i mjere za suzbijanje širenja virusa, usmjeravajući i potičući sve građane na njihovu efektivnu primjenu. U Hrvatskoj je odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i uspostavi nastave na daljinu objavljena 13. ožujka, a stupila je na snagu 16. ožujka. Tada su sve obrazovne ustanove bile primorane na minimalno dva tjedna zatvoriti svoja vrata za uobičajenu nastavu, a uspostaviti nastavu na daljinu. Nakon dva tjedna “karantene” u gotovo svim sektorima, 24. travnja Vlada donosi mjere popuštanja protuepidemijskih mjera koje u prvoj od tri faze omogućuju rad knjižnica⁷¹, ali ne i čitaonica, koje s radom počinju tek 18. svibnja i to u posebnim uvjetima objavljenima na stranicama NSK. Kao odgovorni za nesmetano održavanje nastave, rektor Sveučilišta u Zagrebu osniva Krizni stožer sa zadatkom praćenja razvoja događaja vezanih uz COVID-19 te davanja preporuka Upravi Sveučilišta u skladu s aktualnom epidemiološkom situacijom.⁷² Također, 10. lipnja objavljuje *Preporuke Sveučilišta u Zagrebu za preddiplomsku, diplomsku i poslijediplomsku nastavu tijekom pandemije COVID-19*, izrađene prema uputama i preporukama Stožera civilne zaštite Hrvatske, Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) i županijskih stožera za sprječavanje širenja zaraze te uz primjenu općih *Smjernica za rad s građom i korisnicima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu* od 24.

⁷¹ Mjere za pokretanje gospodarskih i drugih djelatnosti odvijat će se u tri faze. // Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na : <https://vlada.gov.hr/vijesti/mjere-za-pokretanje-gospodarskih-i-drugih-djelatnosti-odvijat-ce-se-u-tri-faze/29298> (26.8.2020.).

⁷² Boras, D. Osnovan Krizni stožer Sveučilišta u Zagrebu vezano uz nCoV bolesti (COVID-19).. // Sveučilište u Zagrebu. (10.3.2020.). Dostupno na : http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Mediji/Priopcenja/Osnovan_Krizni_stozer_Sveucilista_u_Zagreb_u_vezano_uz_nCoV_bolesti_-_COVID-19.pdf

travnja i *Smjernica za pripremu i rad čitaonica u knjižnicama u uvjetima epidemije koronavirusa (COVID-19)* od 29.svibnja.⁷³

Preporuke NSK sadrže opće smjernice za rad u doba pandemije poput održavanja higijenskih standarda, socijalnog distanciranja ograničenog broja korisnika i djelatnika u svim prostorijama, osiguravanja dispenzera s dezinfekcijskim sredstvom na ulazu, osiguravanja distanciranih mjesta za rad, po potrebi ugradnja pregrada od pleksiglasa, narudžbe građe elektroničkom poštom ili putem modula u softveru za knjižnično poslovanje i dezinfekciju vraćene građe. Za rad u čitaonici preporuča se nošenje maski i rukavica za djelatnike, kao i postavljanje pregrade ukoliko je to moguće, dok je za posjetitelje obavezna dezinfekcija ruku i nošenje maske. Također, preporuča se rezervacija potrebnoga mjesta za rad i građe elektroničkom poštom, kako bi građa dočekala korisnika na rezerviranom mjestu. Broj posjetitelja je ograničen ovisno o veličini prostora, a svaki posjetitelj dužan je ostaviti svoje podatke i vrijeme ulaska i izlaska iz knjižnice, kako bi, u slučaju otkrivanja oboljelog koji je boravio u knjižnici u određeno vrijeme, što brže mogli identificirati i kontaktirati kontakte oboljelog te provesti mjere sprečavanja daljnjeg širenja infekcije. Ostale mjere za korištenje čitaonice uključuju odgovorno ponašanje posjetitelja u vidu praćenja svoga zdravstvenoga stanja, pravilnog postupanja prilikom kašljanja i kihanja, dezinfekcije privatnih materijala za korištenje i pravilnog postupanja s građom, dok se od osoblja očekuje obavljanje nadzora o provođenju mjera.

4.2. Knjižnice i epidemija izazvana COVID-om 19 u Hrvatskoj

Uzimajući u obzir suvremene globalne prijetnje očuvanju kulturne baštine te nužnost uspostavljanja sveobuhvatno planiranoga sustava njezine zaštite, kao i potrebu umrežavanja i razvijanja solidarne mreže ustanova u kulturi, krajem 2019. godine NSK objavljuje obavijest o organiziranju međunarodne konferencije pod nazivom *Solidarnost u kulturi: Zaštita kulturne baštine u kriznim uvjetima (Solidarity in culture: Heritage protection under conditions of crisis)*. Očekuje se sudjelovanje hrvatskih i svjetskih stručnjaka iz područja preventivne i kurativne zaštite materijalne kulturne baštine te iz područja sigurnosne politike i upravljanja civilnom zaštitom. Predviđeni period

⁷³ Boras, D. Preporuke Sveučilišta u Zagrebu za preddiplomsku, diplomsku i poslijediplomsku nastavu tijekom pandemije COVID-19. // Sveučilište u Zagrebu. (10.5.2020.). Dostupno na : http://www.unizg.hr/Preporuke_Sveucilista_u_Zagrebu.pdf

održavanja konferencije je 18. - 20. ožujka 2021. godine, tijekom kojega bi izlagači bi trebali predstaviti rezultate svojih istraživanja o zaštiti kulturne baštine u kriznim situacijama i osvrnuti se na stečena iskustva. Također, UNESCO priprema povelju o postupanju s kulturnom baštinom u kriznim uvjetima i smjernice o zaštiti baštine u takvim okolnostima, pozivajući na interoperabilnost između sektora kulture i civilne zaštite.

Sukladno pozivu Ministarstva kulture od 15. ožujka 2020. svim strukovnim udrugama i predstavnicima pojedinih sektora u području kulture koji će posebno biti pogođeni društvenim i gospodarskim posljedicama nastale epidemije da objedine sve analize i preliminarne procjene, Hrvatsko knjižničarsko društvo organizira tematski portal *Knjižnice u doba COVID-19* čiji je cilj okupiti te objaviti relevantne informacije o posljedicama koronavirusa te drugih prirodnih katastrofa u području knjižnične djelatnosti u Hrvatskoj.⁷⁴ Portal je veoma pregledan i pruža podatke o posljedicama potresa u zagrebačkim knjižnicama, objedinjene informacije o COVID-u 19 s društvenih mreža te omogućuje pristup knjižničnim uslugama na daljinu. Te usluge uključuju pristup digitalnim zbirkama i portalima, korištenje informacijsko-referalnih i ostalih usluga, posudbu i čitanje e-knjiga, edukativne i zabavne sadržaje, te kutak za knjižničare. Za knjižničare portal nudi i uslugu besplatne organizacije sastanaka na daljinu kao dio razvoja Digitalnih usluga HKD-a, projekta financiranog sredstvima Ministarstva kulture iz programa javnih potreba u kulturi namijenjenih poticanju razvojnih programa i projekata u knjižničnoj djelatnosti za 2020. godinu.

Osim spomenutoga portala, HKD nastavlja organizirati aktualne stručne skupove i izlaganja tijekom epidemije. Neke od korisnih tema odnose se na primjenu novih tehnologija u dječjim knjižnicama, ulogu knjižnica u promicanju zdravoga života. Također, tema 45. skupštine HKD-a, čije je vrijeme održavanja predviđeno za 7. - 10. listopada 2020. upravo su knjižnice u doba krize. Podteme Skupštine trebale bi obuhvatiti odgovore knjižnica i knjižničarske zajednice na krizu COVID-19, kao i perspektive knjižničarstva u tom kontekstu na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Bile bi prikazane i knjižnične usluge na daljinu (virtualne, hibridne, digitalne), stanje digitalizacije u knjižnicama uz razvoj analognih i digitalnih zbirki, zatim virtualni programi knjižnica, suradnja s obrazovnim ustanovama u provedbi nastave na daljinu, informacijska pismenost, kompetencije knjižničara u odgovoru knjižnica na globalnu krizu, knjižnični standardi i pravilnici,

⁷⁴ Knjižnice u doba COVID-19. // Hrvatsko knjižničarsko društvo. Dostupno na : <http://covid19.hkdrustvo.hr/> (25.08.2020.).

upravljanje u kriznim situacijama, društveni utjecaj knjižnica i krizno komuniciranje s javnošću, razvoj knjižničarske profesije nakon krize, te knjižnične zgrade i prostori pod utjecajem elementarnih nepogoda.⁷⁵

Potrebno je istaknuti i sudjelovanje HKD-a u pozivu europske knjižničarske zajednice o potrebi jačanja europske kulturne i obrazovne dimenzije. Organizatori su ključne organizacije europskog knjižničarstva koje predstavljaju više od 60 000 knjižnica – EBLIDA (Europski zavod za knjižnice, informacije i dokumentaciju), IFLA (Međunarodna federacija knjižničarskih udruga i institucija), LIBER (Udruženje europskih istraživačkih knjižnica), NAPLE (Nacionalna tijela javne vlasti za narodne knjižnice u Europi), PL 2030 (Narodne knjižnice 2030) i SPARC Europe (Koalicija za izdavačke i akademske izvore). Zajedno tvrde da oporavak Europe nakon COVID-a 19 ne može biti na štetu kulture, obrazovanja, istraživanja, društvene i digitalne uključenosti, kulturne baštine i demokracije, stoga poziva na snažniju financijsku potporu kulturi, obrazovanju, istraživanju i digitalnoj uključenosti te na povećanje sredstava namijenjenih dodjeli relevantnim programima.⁷⁶

4.3. Utjecaj pandemije izazvane COVID-om 19 na sveučilišta, nove perspektive i usluge

Svjetski i domaći znanstvenici i stručnjaci istražuju utjecaj koronavirusa na razna područja ljudskoga djelovanja, između ostaloga i na sveučilišta. O utjecaju virusa na promjene u obrazovnom sustavu piše britanski The Guardian u članku koji COVID-19 vidi kao najbolju priliku da se uvedu stalne promjene u rad sveučilišta.⁷⁷ Osvrćući se na zatvaranje zgrada sveučilišta, autor ističe pozitivan utjecaj pandemije na promjenu u shvaćanju uloge i načina funkcioniranja sveučilišta i tvrdi da virus izvlači ono najbolje iz osoblja, prije svega njihovu predanost obrazovanju studenata i njihovom blagostanju koji se jasno vide u ovom razdoblju nesigurnosti. Održavaju se online seminari, a chat grupe, koje su nekoć služile za izražavanje svojevrsnih protesta, sada postaju forumi na kojima se kolege mogu međusobno podržavati i savjetovati. Sve to, iza kulisa, omogućuje nevidljivo i

⁷⁵ Obavijesti. // Hrvatsko knjižničarsko društvo. Dostupno na : <http://hkdrustvo.hr/> (27.8.2020.).

⁷⁶ Knjižnice diljem Europe pozivaju na jačanje europske kulturne i obrazovne dimenzije. // EBLIDA; IFLA; NAPLE et al. Dostupno na : <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/dimenzije.pdf> (01.09.2020.).

⁷⁷ Covid-19 is our best chance to change universities for good. // The Guardian. (31.03.2020.). Dostupno na : <https://www.theguardian.com/education/> (25.08.2020.).

podcijenjeno administrativno i IT osoblje. U novim okolnostima stari načini rada čine se daleki i neobjašnjivi, te autor dovodi u pitanje efikasnost dosadašnjeg rada i pokazatelja uspješnosti. Ostatak članka govori o mogućnostima promjene visokog obrazovanja nakon krize COVID-a 19 isključivo uz potporu vlade i osoblja. Prilike se vide u provođenju ispita, upisa, nastave i istraživanja online, jer bi se na taj način uštedilo puno resursa, pružio bi se podjednak pristup sveučilištima, otvorile bi se mogućnosti za više suradnji, te bi se bez opterećenosti izgradnjom fizički brilijantnih zgrada sveučilišta, mogla preispitati njihova stvarna uloga u društvu. Također, predlaže se suradnja u stvaranju baza znanja koje bi sadržavale provjerene znanstvene informacije i tako pomogle u suočavanju s budućim krizama, kao i ponovnom pridobivanju povjerenja javnosti i izbljedjelog ugleda stručnjaka. Doza nepovjerenja javlja se radi pitanja opstojnosti baza po završetku krize. Prilika je vidljiva i u održavanju TedX modela učenja, umjesto korištenja skupih tehnologija za učenje na daljinu. Problem je što studenti ne žele takav pasivan i udaljen model nastave nego bi radije koristili tehnologiju koja bi ih zbližila s predavačima. Zato se ovo vrijeme smatra idealnim za prekid kazualizacije i međusobnog nadmetanja sveučilišta u borbi za prihode za istraživanja, predavanja i prestiž te početak poštivanja osoblja i redefiniranja odnosa s javnošću, ali i unutar samih institucija.

Tvrdeći da je pristup znanju i istraživanju važniji nego ikada prije, prestižni američki sveučilišni izdavač MIT Press kao odgovor na povećanu potrebu za digitalnim sadržajem i učenjem na daljinu, ubrzano širi pristup e-izvorima.⁷⁸ Posebno korisna za sveučilišne knjižnice je MIT-eva usluga prodaje i iznajmljivanja e-udžbenika, koje osim studenata sada mogu unajmiti i knjižnice na period od 4 ili 12 mjeseci. Cijena iznajmljene građe u tom je slučaju znatno manja od kupnje digitalne ili tiskane verzije građe, a posudba bi se vršila pomoću kodova koje bi knjižnica dobila. Pored cijene, prednost je takvih udžbenika što su dostupni preko brojnih uređaja i moguće je raditi bilješke i pretraživanje unutar udžbenika.⁷⁹ Nakladništvo australskog nacionalnog sveučilišta (ANU Press), kao pionir i najveći sveučilišni distributer građe u otvorenom pristupu, samo od ožujka 2020. godine bilježi porast od 44% u preuzimanju građe u odnosu na prethodnu godinu. Time još jednom naglašava

⁷⁸ Updates during the COVID-19 Pandemic. // The MIT Press. Dostupno na : <https://mitpress.mit.edu/blog/updates-during-covid-19-pandemic> (31.8.2020.).

⁷⁹ Harris, Amy. New Solution for Course Reserves from The MIT Press. Javna poruka. (31.8.2020.). Dostupno na : <http://listserv.crl.edu/wa.exe?A2=LIBLICENSE-L;d7eaa1ca.2008> (31.8.2020.).

da je moguće promijeniti uvriježeno shvaćanje akademskog izdavaštva kao izuzetno zatvorenog, jer se putem elektroničkog izdavaštva, a naročito otvorenog pristupa to tržište otvara svijetu.⁸⁰

O utjecaju pandemije na industriju knjige i digitalnog nakladništva, te ponašanje korisnika e-knjiga piše vodeći digitalni nakladnik Bookwire u specijalnom izvještaju "*Digital Consumer Book Barometer - Covid-19 Special*"⁸¹ Neki od glavnih zaključaka istraživanja o utjecaju COVID-a 19 provedenog na tržištu Njemačke, Austrije i Švicarske govore da je tržište e-knjige ostvarilo i dalje ima nezamislivo veći potencijal za napredak nego je očekivano proteklih godina, te da je za njegovo ostvarenje potrebna zajednička snažna, precizno usmjerena i koordinirana marketinška kampanja izdavača i distributera. Do sada zabilježeni doseg takvih kampanja je izvanredan. Osim porasta u posudbi i kupnji žanrovske fikcije (npr.romantika), bilježi se rast i u distribuciji literature za djecu i mlade, naročito audioknjiga, koje donose veću dobit u vidu pretplata, nego plaćenog preuzimanja datoteke. Općenito, rezultati pokazuju da su pretplate i slični modeli distribucije (streamanje, posuđivanje) u porastu za e-knjige i audioknjige.

O budućnosti europskih knjižnica s obzirom na COVID-19, EBLIDA-e je objavila nacrt dokumenta "Agenda za europske knjižnice za doba nakon COVID-a 19" ("European Library Agenda for the Post-Covid Age – A Work in Progress"). Predsjednik EBLIDA-e tvrdi da će kriza COVID-a 19 ostaviti dugotrajan financijski utjecaj na knjižnice, te da se knjižnice po završetku pandemije neće vratiti na stari "normalan" način rada. Smatra da će tehnološki napredak i sjajna iskustva prikupljena u Agendi biti vodilje u oporavku knjižnica nakon krize. U tom razdoblju knjižnice mogu očekivati pet novih "normalnih" uvjeta⁸² :

- 1) Eksponencionalno socijalno distanciranje : dobro povezana knjižnica s razmakom 2 metra.
- 2) Tehnologije se mijenjaju i oblikuju knjižnice na nove načine;
- 3) Nepoznati ekonomski teritorij: pregledati sastav proračuna knjižnica;
- 4) Knjižnična uprava na središnjim i lokalnim razinama;
- 5) Mogućnosti klimatskih promjena i prijetnji.

⁸⁰ ANU Press in the time of Covid-19. // The Australian National University. Dostupno na : <https://press.anu.edu.au/news-events/anu-press-time-covid-19> (31.8.2020.).

⁸¹The COVID-19 Special Edition. // The digital consumer Book barometer. Dostupno na : https://www.wisichenbart.com/upload/DigiBaro-Covid_07_final.pdf (31.8.2020.).

⁸² European library agenda for the post-Covid 19 age [work in progress]. // EBLIDA. Dostupno na : <http://www.eblida.org/Documents/EBLIDA-Preparing-a-European-library-agenda-for-the-post-Covid-19-age.pdf> (31.8.2020.).

4.4. Posljedice potresa na knjižnice Sveučilišta u Zagrebu

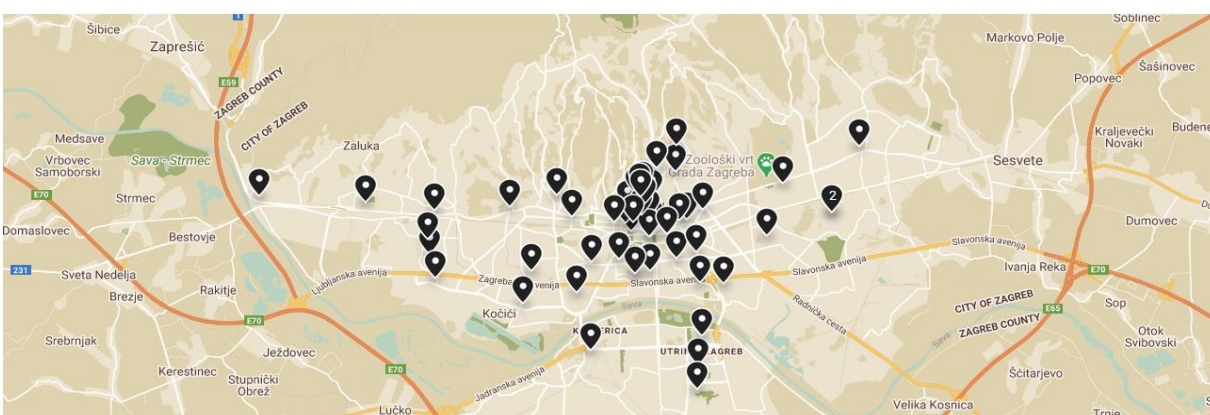
Dan nakon razornog potresa magnitude 5,5 po Richteru, koji je 22. ožujka 2020. godine pogodio Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica uputila je poziv za procjenu štete uzrokovane potresom bilo da je riječ o zgradama u kojima su knjižnice smještene, prostorima knjižnica ili o knjižničnoj građi i opremi.⁸³ U skladu s mjerama zaštite od širenja epidemije koje su i dalje bile u punom jeku, pozvala je i sve korisnike da se upoznaju s građom o Zagrebu dostupnom u sklopu portala *Digitalne zbirke NSK*, te izložbom *Pozdrav iz Zagreba* koja sadrži razglednice iz fonda Grafičke zbirke, a koja je zaživjela i kao mobilna aplikacija.⁸⁴

Svega pet dana nakon potresa, po izvršetku prvih procjena i zbrajanja štete, NSK upućuje poziv i pomoć knjižnicama oštećenim potresom u Zagrebu, da se obrate za pomoć, naročito ako imaju potrebu za preseljenjem i zbrinjavanjem knjižnične građe, pri čemu je potrebno opisati stanje ustanove, razinu štete, te količinu i stanje građe. Knjižnice su upućene da se obrate nadležnim knjižničarskim savjetnicama za matičnu djelatnost za pojedine vrste knjižnica u Hrvatskome zavodu za knjižničarstvo u NSK, koje će ih uputiti u nužne postupke i mjere za zbrinjavanje knjižnične građe te izvijestiti nadležne službe.⁸⁵ Istovremeno, NSK objavljuje podatke o ustanovama koje su pretrpile velike štete, dok portal HKD-a o novonastalim krizama, nudi podatke o ukupno 54 oštećene knjižnice u pdf i obliku interaktivne karte. (Slika 2).

⁸³ Poziv i pomoć Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu knjižnicama oštećenima u potresu. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/poziv-i-pomoc-nacionalne-i-sveucilisne-knjiznice-u-zagrebu-knjiznicama-ostecenima-u-potresu/>

⁸⁴ Zagreb-grade divni moj! // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/zagreb-grade-divni-moj/> (31.9.2020.).

⁸⁵ Poziv i pomoć Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu knjižnicama oštećenima u potresu. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/poziv-i-pomoc-nacionalne-i-sveucilisne-knjiznice-u-zagrebu-knjiznicama-ostecenima-u-potresu/>

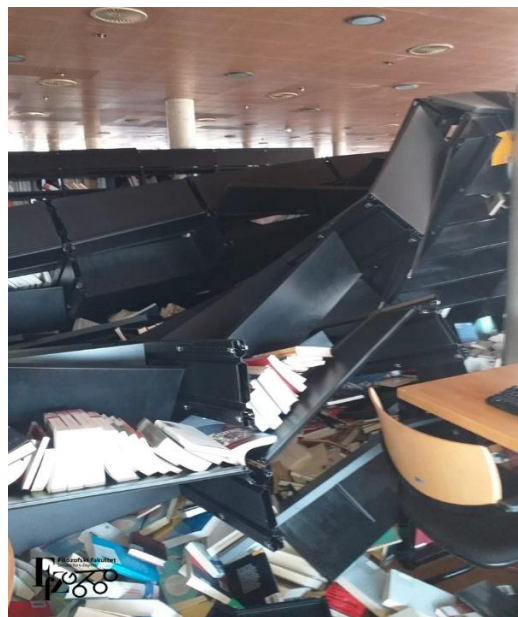

Slika 2. Interaktivna karta o posljedicama potresa na knjižnice u Zagrebu

Od sastavnica Sveučilišta oštećene su zgrada Sveučilišta u Zagrebu, knjižnica Agronomskog, Pravnog, Medicinskog i Katoličko bogoslovnog fakulteta. Ostale oštećene ustanove su Muzej za umjetnost i obrt, Muzej grada Zagreba, Hrvatski školski muzej, Hrvatski povijesni muzej, središnja palača Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Muzejsko dokumentacijski centar, Staroslavenski institut, Institut za arheologiju, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Gradska knjižnica u Starčeviću domu, Dječja knjižnica, Knjižnica Augusta Cesarca, Knjižnica Marije Jurić Zagorke, Knjižnica Vladimira Nazora, Knjižnice Medveščak, Gornjogradska gimnazija, Gimnazija Tituša Brezovačkoga, Hotelijersko-turistička škola, Učnički dom Marije Jambrišak, Osnovna škola Petra Zrinskoga, Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Franjevački samostan svetoga Franje Asiškoga na Kaptolu, Hrvatska knjižnica za slijepe, Osnovna škola Jabukovac u Zagrebu i druge.⁸⁶

Navedene knjižnice pretrpjele su teže štete uzrokovane potresom, stoga se neke od njih još uvijek ne koriste. NSK nije zabilježila knjižnice koje nisu teško oštećene (statika i konstrukcija), ali su i dalje zabilježile znatne štete, poput knjižnice Filozofskog fakulteta, čija je zgrada uporabljiva i nakon kraćeg perioda je mogla ponovno početi sa radom, ali je ipak pretrpjela znatnu štetu koju je trebalo sanirati (Slika 3).

⁸⁶ Poziv i pomoć Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu knjižnicama oštećenima u potresu. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/poziv-i-pomoc-nacionalne-i-sveucilisne-knjiznice-u-zagrebu-knjiznicama-ostecenima-u-potresu/>

Slika 3. Knjižnica Filozofskog fakulteta nakon potresa

Sve tri zgrade Pravnog fakulteta prema procjeni statičara neuporabljive su, naročito glavna zgrada Sveučilišta u Zagrebu, u kojoj djeluje Rektorat Sveučilišta, dio Pravnog fakulteta i knjižnica. U izvješću tročlanog ekspertnog tima stoji kako u dvorištu zgrade postoji opasnost od padanja oštećenih dijelova dimnjaka i crijepa s krovišta. Također, u podrumu su vidljiva manja oštećenja, poput pukotina na oblogama zidova i stropova te lokalno odvajanje žbuke.⁸⁷ Knjižnica Pravnoga fakulteta i dalje nije u funkciji, a putem svoje mrežne stranice nudi studentima komunikaciju mailom i upućuje ih na brojne baze podataka i probni pristup bazama. Knjižnica Pravnog fakulteta u Zagrebu pretplaćena je na više stotina domaćih i stranih časopisa u papirnatom ili digitalnom obliku što ju svrstava među vodeće pravne knjižnice u zemlji. Također, sjedište je Europskog dokumentacijskog centra (EDC) koji djeluje kao dio info mreže Europske komisije u državama članicama Europske unije. Za rad i učenje studentata, knjižnica je dala na raspolaganje dvije seminarske čitaonice – na Odjelu knjiga (Trg RH 14/I, soba 23), te na Odjelu časopisa (Trg RH 3, prizemlje desno).⁸⁸

⁸⁷ Kršul, D. Potresom je teško pogođena i zgrada Sveučilišta, jedna od najprepoznatljivijih u gradu; privremeno je neuporabljiva. // Telegram (23.3.2020.). <https://www.telegram.hr/zivot/potresom-je-tesko-pogodena-i-zgrada-sveucilista-jedna-od-najprepoznatljivijih-u-gradu-privremeno-je-neuporabljiva/>

⁸⁸ Knjižnica. Pravni fakultet. // Sveučilište u Zagrebu. Dostupno na : <https://www.pravo.unizg.hr/knjiznica> (1.9.2020.).

Slika 4. Štete nakon potresa na Pravnom fakultetu

Zgrade najstarijeg fakulteta u Hrvatskoj - Medicinskog fakulteta su među najoštećenijima u potresu (Slika 5). Za obnovu najvažnije zgrade fakulteta - Šalata 3B, u kojoj se nalaze najveće predavaonice, studentski restoran, učionica i knjižnica, procjenjuje se da će biti potrebno minimalno pola milijarde kuna.⁸⁹ Zgrada je označena crvenom oznakom neupotrebljivosti, a knjižnica je preseljena na novu lokaciju – Šalata 2, gdje će ostati dok se prostor stare knjižnice ne obnovi. Procjena je voditeljice knjižnice da će potpuna obnova nove i stare zgrade fakulteta trajati između 3 do 5 godina, dok bi knjižnica ponovno trebala biti u funkciji kroz naredna tri mjeseca, odnosno krajem 2020. godine. S obnovom se započelo upravo u novoj zgradi koja je pretrpjela teža strukturalna oštećenja, a u kojoj se nalaze čitaonice i spremište časopisa – najvrijednije građe za medicinsku struku. Potrebno je učvrstiti temelje zgrade dodavanjem betona i prenamijenom funkcije zidova iz pregradnih u nosive, što će utjecati i na novi raspored prostorija. Sukladno nastalim promjenama, fakultet će trebati izraditi potpuno novi plan spašavanja. Upravo tada bi knjižnica, ukoliko ne izradi vlastiti plan mjera za slučaj opasnosti, trebala surađivati s upravom kako bi se njeni zahtjevi uvrstili u novi plan spašavanja na razini institucije. Knjižnica trenutno nema vlastiti plan mjera za slučaj opasnosti, nego je bila uključena u plan spašavanja institucije, a nakon nedavnih katastrofa pratila je preporuke i smjernice pripadajuće matične službe koja djeluje pri NSK.⁹⁰

⁸⁹ Šiljeg, L. Zgrade najstarijeg fakulteta u RH teško su oštećene: Za obnovu će trebati barem pola milijarde kuna. // RTL.HR 30.05.2020. Dostupno na : <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3825754/zgrade->

⁹⁰ Škorić, Lea. Usmeno priopćenje (10.9.2020.).

Knjižnica je od iznimne važnosti za studente koji u čitaonicama provode puno vremena učeći, a naročito za strane studente za koje knjižnica osim znanstvenoga ima i znatan društveni značaj. Unatoč otežanim uvjetima zbog onemogućenog rada u prostorijama knjižnice, dobrom organizacijom osoblja i iskorištavanjem online resursa nastojalo se održati kvalitetu usluge i efikasnost u radu.⁹¹ Tako knjižnica nastavlja s radom u e-okruženju, djelatnici rade od kuće i u alternativnim prostorima, imaju pristup svojoj elektroničkoj pošti kao i većini pretplaćenih baza podataka, e-časopisa i e-knjiga, što im omogućuje da isporučuju tražene cjelovite tekstove članaka, rješavaju zahtjeve za tematskim pretraživanjem, izdaju potvrde o indeksiranosti i citiranosti u elektroničkom obliku, izrađuju bibliometrijske analize itd. Korisnike se upućuje i na korištenje online dostupnih besplatnih i baza podataka na koje je fakultet pretplaćen.⁹² Problem je predstavljao dogovor s izdavačima oko udaljenog pristupa preko drugih IP adresa studenata, odnosno izvan zgrada fakulteta i odobravanje probnog pristupa, ali je osoblje knjižnice uspjelo u toj namjeri i mnogi su izvori postali dostupni i sa privatnih adresa korisnika. Većina hrvatskih medicinskih časopisa dostupna je online i u slobodnom pristupu, ali je za studente neophodna udžbenička građa, naročito u skladu s materinim jezikom studenta, radi lakšeg učenja stručne terminologije. Strani izdavači pokazali su zavidnu razinu suradnje u odnosu na hrvatske izdavače, koji nisu surađivali pribojavajući se za profit od kupnje njihovih izdanja knjiga, odnosno udžbenika, ne računajući pritom na olakšavanje učenja hrvatskim studentima. Tako se u suradnji s profesorima nastojalo ostvariti probni pristup za neke od prestižnih svjetskih medicinskih časopisa i udžbenika, pri čemu su strani studenti naročito bili u zavidnom položaju.⁹³ Zanimljivo je da na ovome fakultetu u korištenju online izvora prednjači starija generacija, odnosno profesori, u odnosu na studente. Potaknuti situacijom hrvatski studenti konačno su počeli češće koristiti e-udžbenike, dok su profesori davno prešli na korištenje e-časopisa u svome radu.

Posudba građe bila je onemogućena 2 mjeseca nakon potresa. Već posuđena građa studentima se razduživala kako bi je mogli dijeliti s kolegama kojima je potrebna. Vraćanje knjiga omogućeno je 24. lipnja u posebno predviđene kutije ispred porte zgrade, nakon čega bi građa išla u

⁹¹ Ibid.

⁹² Arhiv vijesti : Organizacija rada Središnje medicinske knjižnice – Šalata. // Središnja medicinska knjižnica. Dostupno na : <http://smk.mef.unizg.hr/index.php/hr/arhiv-vijesti> (1.9.2020.).

⁹³ Škorić, Lea. Usmeno priopćenje (10.9.2020.).

48-satnu “karantenu”. Posudba knjiga uz prethodnu rezervaciju omogućena je 7. srpnja isključivo na e-mail knjižnice, dok korištenje čitaonica još uvijek nije moguće.⁹⁴

Slika 5. Oštećenje radi potresa – čitaonica SKM

Agronomski fakultet nakon potresa izvještava o mogućem korištenju paviljona V i VI na temelju pregleda statičara, te uvjetnom korištenju paviljona I, II, III i IV bez studenata i korištenja tehničke opreme koja izaziva vibracije.⁹⁵ Knjižnica je slično knjižnici Medicinskog fakulteta nakon nekog vremena omogućila povrat knjiga ispred zgrade knjižnice, a prema obavijesti od 11. svibnja 2020. dolazak u knjižnicu još uvijek nije moguć.⁹⁶

⁹⁴ Obavijest. // Facebook stranica Središnja medicinska knjižnica (7.lipnja).. Dostupno na : https://www.facebook.com/pg/smnknjznica/posts/?ref=page_internal (1.9.2020.).

⁹⁵ Grgić, Z. Izvješće o šteti od potresa na znanstveno-nastavnoj infrastrukturi Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Agronomski fakultet. (2.4.2020.). Dostupno na : http://www.agr.unizg.hr/multimedia/2020/afz_izvjesce-steta_od_potresa_2020.pdf (1.9.2020.).

⁹⁶ Rad centralne agronomske knjižnice. // Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na : http://www.agr.unizg.hr/hr/article/2375/rad_centralne_agronomske_knji%C5%BEnice (1.9.2020.).

Slika 6. Štete nakon potresa u Centralnoj agronomskoj knjižnici

U zgradi Katoličko-bogoslovnog fakulteta bilo je potrebno, u skladu s izvješćem statičara, ukloniti odlomljene komade žbuke sa zidova te osigurati namještaj od prevrtanja. Stoga je 26. ožujka, skupina djelatnika očistila Fakultet i time su stvoreni preduvjeti za ograničeno korištenje zgrade.⁹⁷

⁹⁷ Čišćenje zgrade nakon potresa. // Katoličko bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (26.3.2020.). Dostupno na : <https://www.kbf.unizg.hr/ciscenje-zgrade/> (1.9.2020.).

5. Istraživanje sastavnica Sveučilišta u 2020. godini

Istraživački dio rada provodio se na dvije razine – među voditeljima knjižnica sastavnica Sveučilišta u Zagrebu i među studentima, korisnicima knjižnica, putem dva online anketna upitnika, izrađena pomoću usluge Google Obrazac, i dostavljena u obliku poveznice – za voditelje knjižnica poslana je putem e-mail pošte, a za studente je postavljena u više studentskih grupa na društvenoj mreži Facebook. Istraživanje je započelo 28. lipnja, a sudionici su u više navrata ponovno bili zamoljeni da se odazovu, ali je odaziv nažalost ostao poprilično malen. Pretpostavka je da je odaziv takav radi ljetnog razdoblja odmora, ali i COVID-19 krize, radi koje su mnogi studenti napustili mjesta studiranja i sl., stoga bi bilo dobro ponoviti ovo ili slično istraživanje, kako bi se utvrdili eventualni pomaci u odnosu na ovu i 2011. godinu. Upravo je te godine, prof. Ana Barbarić objavila istraživanje “Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice?”, koje je izvršeno na istome uzorku – 43 sastavnice Sveučilišta u Zagrebu. Odaziv je bio znatno veći u odnosu na istraživanje čiji će se rezultati prikazati u nastavku. Tada je od 43 ispitane knjižnice, odgovorilo 29 knjižnica, od kojih je samo jedna imala pisani plan u slučaju katastrofa. Od 28 knjižnica koje nemaju plan, osam je namjeravalo izraditi plan, što predstavlja tek 29% od ukupnog broja knjižnica koje nemaju plan, a odazvale su se istraživanju.⁹⁸ Prvo će biti izloženi rezultati upitnika provedenoga među voditeljima, a potom i upitnika za studente, oblikovanog prema uputama Priopćenja o nastavi na daljinu rektora Sveučilišta u Zagrebu.⁹⁹

5.1. Istraživanje među voditeljima knjižnica Sveučilišta

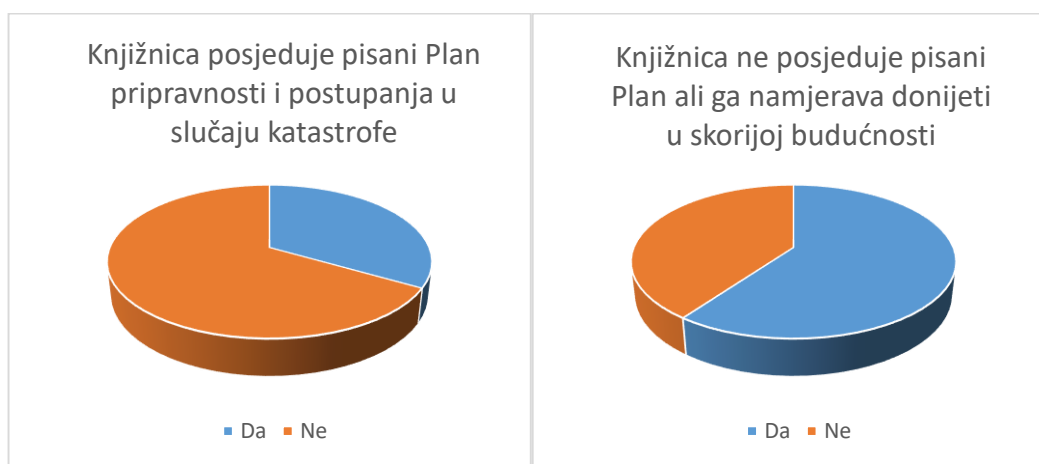
Istraživanje provedeno među voditeljima knjižnica sastavnica Sveučilišta poslano je na e-mail adrese preuzete iz Adresara knjižnica sastavnica Sveučilišta koji objavljuje NSK, te su dodatno

⁹⁸ Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe : imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice. 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica. Opatija, 11.-14. svibnja 2011. , str. 11.

⁹⁹ Boras, D. Priopćenje za javnost : Nastava na daljinu. // Sveučilište u Zagrebu (9.4.2020.). Dostupno na : http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Mediji/Priopcenja/Priopcenje_za_javnost_-_nastava_na_daljinu_-_pred_Uskrs.pdf (1.9.2020.).

provjerene na službenim stranicama svake pojedine knjižnice. Radi povećanja odaziva, dodane su i adrese zamjenika i kolega voditelja pa je ukupan broj e-mail adresa na koje je upitnik poslan bio 99. Ipak, ukupan odaziv u istraživanju broji svega 15 od pozvanih 43 knjižnica, odnosno 34,88 %. Knjižnice koje su sudjelovale u istraživanju su knjižnice Agronomskog fakulteta, Akademije likovnih umjetnosti, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Fakulteta elektrotehnike i računarstva, Fakulteta organizacije i informatike, Fakulteta prometnih znanosti, Farmaceutsko-biokemijskog fakulteta, Geotehničkog fakulteta, Grafičkog fakulteta, Kineziološkog fakulteta, Medicinskog fakulteta, Metalurškog fakulteta, Muzičke akademije, PMF-a, Hrvatskih studija, Pravnoga fakulteta, Stomatološkog fakulteta, Šumarskog fakulteta, Učiteljskog fakulteta te Veterinarskog fakulteta.

Istraživanje se sastojalo od 9 pitanja, a po uzoru na istraživanje prof. Barbarić, prvo i osnovno pitanje odnosilo se na posjedovanje pisanog plana pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofe. Ukupno 5 knjižnica (33,3%) od ukupnog odaziva posjeduje pisani plan, dok ostalih 10 knjižnica (66,7%) ne posjeduje plan. Od 10 knjižnica koje ne posjeduju plan, 6 knjižnica (60%) namjerava donijeti plan u skorijoj budućnosti, dok ostale 4 (40%) nemaju tu namjeru. Radi preglednosti, podaci ovoga i ostalih pitanja prikazat će se u odgovarajućim grafovima.

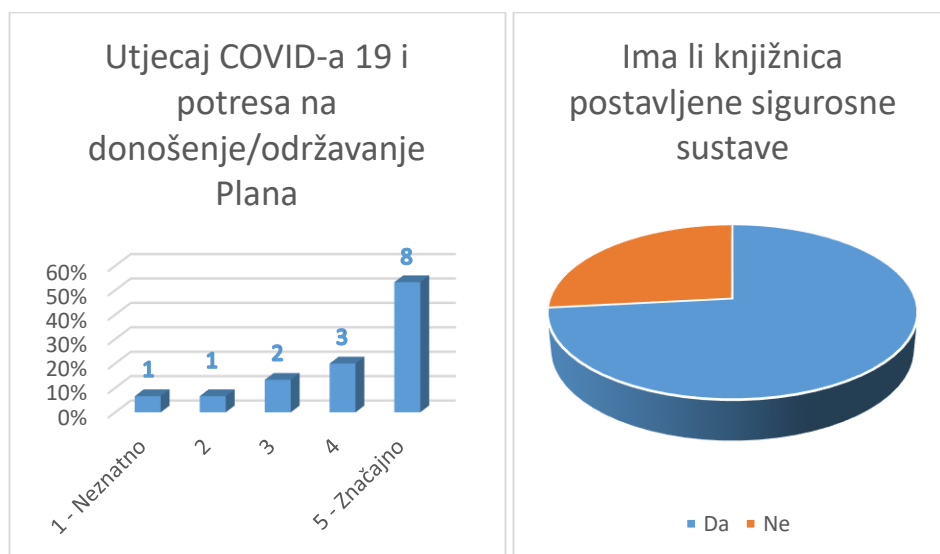

Graf 1. Posjedovanje Plana

Graf 2. Namjera donošenja Plana

Svoje mišljenje o utjecaju nedavnih katastrofa krize COVID-a 19 i potresa na važnost donošenja odnosno održavanja takvoga plana, 8 knjižnica (53,3%) označilo je najvišom vrijednosti (5) na ljestvici procjene od 1 (neznatno) do 5 (značajno). Vrijednost 4 označile su 3 knjižnice (20%), vrijednost 3 označile su 2 knjižnice (13,3%), dok je po 1 knjižnica (po 6,7%) tim događajima dodala

vrijednost 2, odnosno 1. Na pitanje o postavljenim sigurnosnim sustavima sukladno Pravilniku o zaštiti knjižnične građe (protuprovalni, protupožarni, ovlaživači i/ili odvlaživači prostora, ventilator i/ili klima uređaj, zastori, rolete ili druga sredstva za zaštitu od prekomjernog svjetla, mjerni instrumenti za kontinuirano praćenje temperature i relativne vlažnosti zraka), 11 je knjižnica (73,3%) odgovorilo potvrdno, dok 4 knjižnice (26,7%) nemaju postavljene navedene sustave.

Graf 3. Utjecaj COVID-a 19 i potresa na donošenje/ održavanje Plana

Graf 4. Ima li knjižnica postavljene sigurnosne sustave

Od 11 knjižnica koje imaju postavljene sustave, njih 5 (45,5%) ima ugrađen protuprovalni sustav, 10 (90,9%) protupožarni, 1 (9,1%) vododajavni, 8 (72,7%) ima ventilator ili klima uređaj, 9 (81,8%) ima zastore, rolete ili druga sredstva za zaštitu od prekomjerne svjetlosti, a 5 knjižnica (45,5%) ima mjerne instrumente za praćenje mikroklimatskih uvjeta za građu. Nacionalna i sveučilišna knjižnica te knjižnica Agronomskog fakulteta imaju sve od navedenih sustava, knjižnica Akademije dramske umjetnosti ima sve osim odvlaživača zraka, dok knjižnica Fakulteta prometnih znanosti ima samo protuprovalni sigurnosni sustav. Ostale knjižnice sve imaju protupožarni sigurnosni sustav i zaštitu od prekomjerne svjetlosti, dok se izmjenjuju posjedovanje protuprovalnog sustava, klima uređaja i instrumenata za mjerenje mikroklimatskih uvjeta. Na pitanje koje bi sustave željele uvesti u knjižnicu, 10 knjižnica odlučilo se za vododajavni sigurnosni sustav, 7 za mjerne instrumente

mikroklimatskih uvjeta, po 6 za ventilator/klima uređaj i protupožarni sigurnosni sustav, po 5 za protuprovalni sustav i ovlaživače/odvlaživače zraka i 4 za zastore, rolete ili druga sredstva za zaštitu od prekomjerne svjetlosti, dok je samo Nacionalna i sveučilišna knjižnica zadovoljna trenutnim sustavima zaštite koje knjižnica već ima.

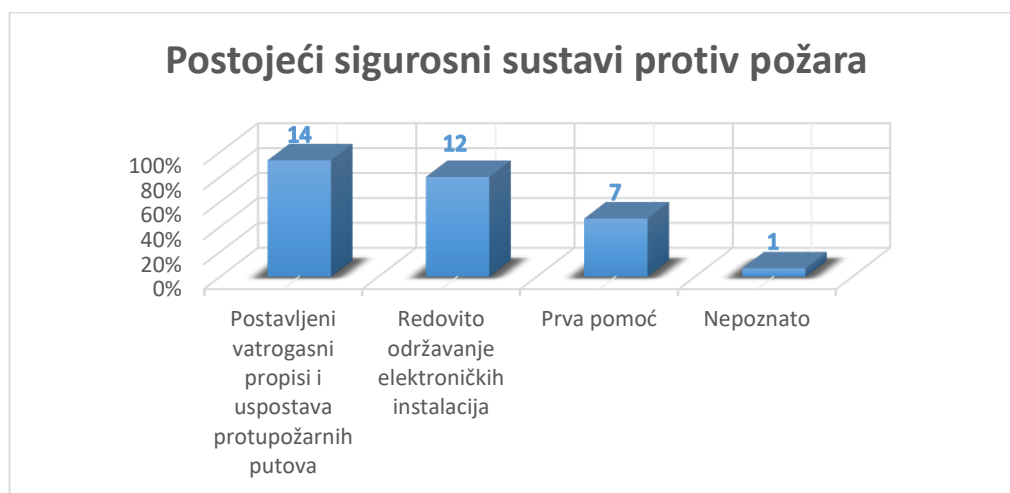
Graf 5. Postojeći sigurnosni sustavi u knjižnicama

Protiv poplave većina je knjižnica, njih 12 (80%) zaštićena u vidu redovitog održavanja vodovodnih instalacija, od kojih 2 knjižnice uz to imaju i kontakte prijevoznčkih poduzeća, nadležnih sigurnosnih službi, hladnjača i sl. U knjižnici Muzičke akademije problem predstavlja loša izvedba instalacija, koje se redovito provjeravaju, dok knjižnica Veterinarskog fakulteta uopće nema posebnu zaštitu, a knjižnici Geotehničkog fakulteta sustav zaštite od poplave je nepoznat.

Graf 6. Postojeći sigurnosni sustavi protiv poplave

Kao minimum zaštite protiv požara, a u skladu sa Zakonom o zaštiti od požara, moguće je zaključiti da sve knjižnice imaju postavljene vatrogasne propise i uspostavu požarnih putova, dok zaštitu u vidu redovitog održavanja elektroničkih instalacija provodi 12 knjižnica (80%). Zanimljivo je da tek 7 knjižnica (46,7%) ima prvu pomoć, a to su ujedno i knjižnice koje nakon NSK imaju najpotpuniji protupožarni sustav koji uključuje sve ranije navedene stavke. Tako je NSK jedina knjižnica koja ima i sustav za gašenje u spremište vodom, tzv. sprinklere. Knjižnici Geotehničkog fakulteta oblik zaštite od požara je nepoznat.

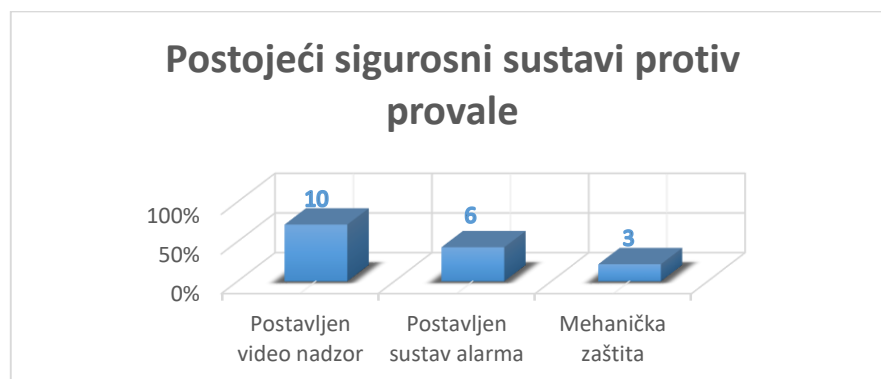

Graf 7. Postojeći sustavi protiv požara

Graf. 8. Postojeći sustavi protiv elementarnih nepogoda

Protiv provale jedino knjižnica Veterinarskog fakulteta nije posebno zaštićena, dok od ostalih 14 knjižnica, njih 10 (71,42%) ima postavljen video nadzor i 6 (42,9%) ugrađen sustav alarma. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, knjižnice Akademije dramske umjetnosti, Geotehničkog fakulteta, te knjižnica Katoličko bogoslovnog fakulteta imaju postavljena oba sustava (28,6%). Sustav alarma imaju još knjižnice Fakulteta prometnih znanosti i Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta, sustav video nadzora imaju knjižnice Agronomskog, Prehrambeno-biotehnološkog, Edukacijsko-rehabilitacijskog i Pravnog fakulteta, te Muzičke akademije, dok zgradu knjižnice „Andrija Štampar“ čuvaju portiri 24 sata dnevno, a u knjižnici Metalurškog fakulteta postavljene su rešetke na pozorima.

Graf 7. Postojeći sigurnosni sustavi protiv provale

Od ponuđenih oblika zaštite od elementarnih nepogoda, jedino knjižnica Geotehničkog fakulteta nema niti jedan od ponuđenih, a od ostalih 14 knjižnica, njih 9 (64,3%) ima specijaliziranu i čvrstu konstrukciju polica (ukošene, pričvršćene na zid i sl.), 6 (42,9%) ima kontakte nadležnih vatrogasnih, redarstvenih i ustanova za krizna stanja i tehničkih službi, 5 (35,7%) ima ormare za

zbirke posebne građe, a 3 (21,4%) imaju kutije za slučaj nesreće. Nacionalna i sveučilišna knjižnica ima sve od navedenih sustava, a kao i knjižnica Muzičke akademije ima pokretne metalne ormare za građu, tzv. compactuse za koje navodi da se u potresu „nisu pomaknuli“.

Gotovo polovica knjižnica (47%) nema razrađen sustav zaštite od ratnih razaranja, a od ostalih 8 knjižnica, 6 (60%) ima podrum, dok knjižnica Pravnog fakulteta ima posebno spremište izvan knjižnice, a NSK atomsko spremište.

Graf 9. Postojeći sustavi protiv ratnih razaranja

Skoro polovica ispitanih knjižnica (40 %) navodi da odgovornost za slučajeve nesreće nije dodijeljena isključivo jednoj osobi ili oformljenom timu. U 4 knjižnice (26,7%) za tu je odgovornost zadužen specijalizirani djelatnik odabran od voditelja i/ili ostatka kolektiva, a u druge 4 (26,7%) zadužen je tim djelatnika. Samo je u knjižnici Katoličko-bogoslovnog fakulteta ta odgovornost povjerena voditelju knjižnice.

U NSK se provodi organiziranje tečajeva za upoznavanje osoblja i korisnika s postupanjem u slučaju katastrofa (s vatrogascima, policijom, online predavanja i sl.), dok se takve djelatnosti u 7 knjižnica (46,7%) ne provode, a u 5 knjižnica (33,3 %) se u prošlosti provodilo navedene aktivnosti. U knjižnici Agronomskog fakulteta, te aktivnosti provodi nadležna služba zaštite na radu, dok je u knjižnici Geotehničkog fakulteta taj podatak nepoznat.

S obzirom na povećanje važnosti pružanja online usluga, željelo se saznati kako su knjižnice pomogle olakšati pristup i korištenje takvih usluga među svojim korisnicima. Značajan dio knjižnica, ukupno 12 (80%) za svoje korisnike provodi usluge informacijskog opismenjavanja kako bi ih upoznali s korištenjem dostupnih online izvora, dok 2 (13,3%) ne pružaju spomenute usluge, ali ih planiraju uvesti u skorijoj budućnosti, a samo jedna knjižnica uopće ne pruža te usluge. Sve su

knjižnice mogle označiti koje su aktivnosti provodili ili bi ih željeli provoditi u skorijoj budućnosti, a označile su usluge upoznavanja s osnovama korištenja elektroničkih izvora informacija, te usluge pretraživanja bibliografskih baza podataka. Više od 80% knjižnica navodi i usluge upoznavanja knjižnice fakulteta (pravila posudbe, razmještaja građe, korisničkih usluga...) kao i usluge pronalaženja, evaluacije i odabira literature za studij (vrste publikacija i njihove značajke, pretraživanje kataloga knjižnice fakulteta i drugih knjižnica...). Preko 60 % knjižnica navodi usluge predstavljanja osnova poznavanja informacijske i komunikacijske tehnologije potrebnih za studiranje na fakultetu (korištenje fakultetske e-pošte, sustava za online učenje , autorizacija putem aai@edu...), zatim usluge oblikovanja pismenih radova, citiranja literature (formalni i etički aspekti) i oblikovanja usmenih prezentacija, kao i usluge razvijanja vještina pronalaženja i evaluiranja znanstvenih informacija te citiranosti. Za polovicu knjižnica poželjne su usluge vodstva po knjižnici i upoznavanja običaja publiciranja i korištenja informacija discipline koja se studira, te je za 30% knjižnica važna i usluga korištenja softvera za organizaciju referenci.

Na kraju ankete voditelji su mogli ostaviti vlastiti komentar na temu, primjerice na sustav zaštite građe u njihovoj knjižnici, razloge njegove razvijenosti ili nedostaka, značaj plana u slučaju katastrofa, poteškoće s kojima se susreću u održavanju dobrog sustava zaštite, dosadašnja iskustva u radu, na katastrofe i nesretne događaje u knjižnicama, prijedloge perspektiva za budućnost i slično. Jedna je voditeljica knjižnice ukazala na činjenicu da se plan evakuacije i spašavanja donosi na razini ustanove, odnosno fakulteta, te kao takav ne postoji samo na razini knjižnice. Druga tvrdi slično, da se plan mjera u slučaju katastrofa donosi za cijeli fakultet i sve njegove organizacijske jedinice te je Knjižnica, kao jedna od organizacijskih jedinica, uključena u takav cjelovit plan mjera. Naposljetku, izražena je potreba za unaprijeđenjem sustava zaštite građe, koji ovisi o Upravi fakulteta.

Istraživanjem se utvrdio znatan pomak u odnosu na 2011. godinu, kada je samo jedna od 43 knjižnice izjavila da posjeduje plan u slučaju katastrofa, dok je sada na uzorku od 15 knjižnica ustanovljeno da čak 5 knjižnica ima plan, a od ostalih 10 koje nemaju Plan, 6 knjižnica namjerava donijeti Plan u skorijoj budućnosti. Preko 70% knjižnica smatra da je kriza COVID-a 19 i potresa znatno utjecala na važnost donošenja i/ili održavanja Plana. Trenutno stanje zaštite u knjižnicama Sveučilišta poprilično je dobro, iako ima puno mjesta za razvoj i napredak sustava zaštite, sukladno zakonskim propisima. Iako praksa i dalje ne slijedi zakonodavstvo u potpunosti, zabilježeno stanje ipak pokazuje kako preko 70% knjižnica ima postavljene sigurnosne sustave, naročito od poplave i

požara (80%), zatim protiv provala (70%), elementarnih nepogoda (60%). Nešto je slabija pripremljenost knjižnica za zaštitu od ratnih razaranja (50%), te odgovornost nije dodijeljena stručnom osoblju ili specijaliziranom tim djelatnika u 40% knjižnica. Moguće je pretpostaviti da tu odgovornost snose djelatnici knjižnice, a naročito specijalizirano i odgovorno osoblje same ustanove i nadležnih službi s kojima surađuje.

Iako je na početku rada donošenje Plana navedeno kao zakonska obveza svake knjižnice sukladno Pravilniku o zaštiti knjižnične građe i Zakonu o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, knjižnice se i dalje oslanjaju na plan spašavanja ustanove u kojoj djeluju. Iako bi knjižnice u sastavu trebale biti uključene u plan spašavanja na razini ustanove, potrebno je takav plan usuglasiti s potrebama knjižnica. Stoga se još jednom uviđa važnost i vrijednost stručnog osoblja knjižnica, na kojima je savjesna odluka i odgovornost o donošenju plana za knjižnicu, odnosno definiranju i iznošenu njenih potreba. U tom smislu, kao posrednik koji ostvaruje dobru komunikaciju s Upravom fakulteta, a u cilju usklađivanja postojeće dokumentacije ustanove i uvođenja željenih zahtjeva knjižnica, knjižnično je osoblje ključan dio rješenja poboljšanja sustava zaštite na fakultetskim knjižnicama.

4.2. Istraživanje među korisnicima

U drugom istraživanju sudjelovalo je 66 studenata na sastavnicama Sveučilišta. Identiteti sudionika bili su anonimni, a od osobnih podataka traženi su spol, dob i fakultet koji pohađaju. Većina je sudionika ženskog spola, čak 5 (84,4%), dok su ostalih 10 muškoga spola. Najviše je sudionika u dobi između 24 i 26 godina, zatim od 20 do 24 godine, a ostatak sudionika spada u raspon godina od 28 do 47. Najviše je sudionika studenata Filozofskog fakulteta, čak 26, što čini 40,6 % ukupnog uzorka koji obuhvaća ukupno 14 fakulteta. U Grafu 10 prikazani su točni podaci o zastupljenosti fakulteta.

Graf. 10 Zastupljenost fakulteta

Ukupno 38 sudionika je na diplomskoj razini studija (60,3%), 22 sudionika (34,9%) je na preddiplomskoj razini, dva su na preddiplomskom stručnom studiju, a samo jedan sudionik je na specijalističkom diplomskom stručnom studiju.

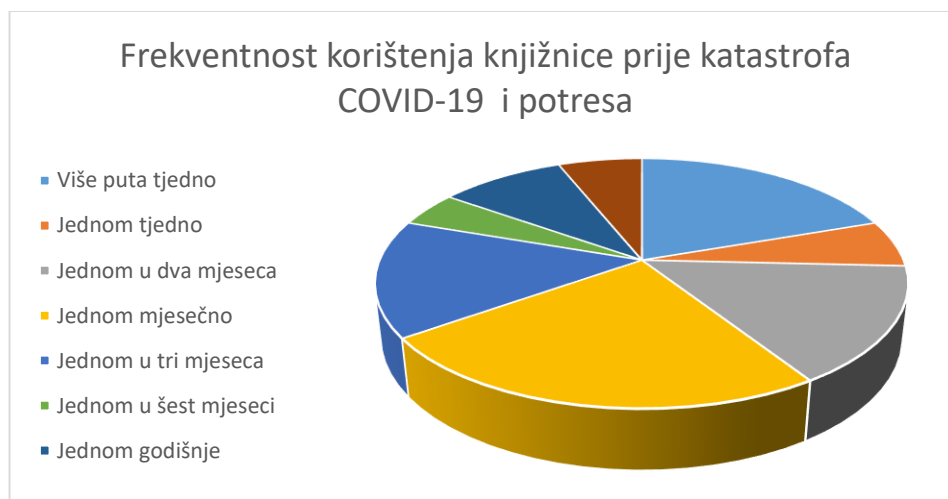
Najkorišteniji sustavi za e-učenje očekivano su Omega (38,5%) i Merlin (41,5%), a zastupljeni su i 2CO2, Edi2, LMS i Moodle. Alat koji se koristio za održavanje nastave na daljinu i komunikacije između profesora i studenata je Zoom (44,6%), zatim Big Blue Button (30,8%), Microsoft Teams, Skype, YouTube, WhatsApp, Google Meet, Adobe Connect, Webex i Jitsi. Najkorištenije funkcije sustava za e-učenje koje su studenti koristili prije obustave održavanja fizičke nastave su praćenje obavijesti o potrebama studija (75,4%), pristup sadržaju kolegija (72,3%), predaja zadaća i seminarskih radova (56,9%), pregled ocjena i bodova (43,1%), prijava na kolokvije, vježbe i slično (32,3%), dok su najmanje korištene bile funkcije za rješavanje ispita (15,4%) i forumi (6,2%). Tijekom obustave održavanja fizičke nastave sve su funkcije zabilježile porast, a ponajviše funkcija rješavanja ispita (52,3%).

Velik dio studenata (60%) smatraju da alati i tehnologije e -učenja nisu adekvatna zamjena fizičkom održavanju nastave. Mogući razlozi su činjenica da preko 60% studenata smatra da su u e-

nastavi više pasivni slušači nego aktivni sudionici. Ipak, mali dio studenata (12,3 %) na ljestvici procjene od 1 do 5, izražava izuzetno (5) zadovoljstvo e-učenjem koje se provodi na njihovom fakultetu, a 26,2% je veoma zadovoljno (4). Srednju razinu zadovoljstva (3) izražava 32,3% , dok 21,5 % na ljestvici daje vrijednost 2 i 7,7% označava vrijednost 1, odnosno izražavaju nezadovoljstvo.

Kao perspektivu održavanja nastave u budućnosti, studenti i dalje uglavnom vide obrazovanje putem fizičke nastave (29,2% i 32,3%, vrijednosti 5 i 1), odnosno u izravnoj interakciji s kolegama i profesorima. Jednaka je perspektiva oba oblika nastave za 27,7% dok ukupno 10,7 % studenata prednost daje obrazovanju isključivo putem sustava za e-učenje.

Sljedećom se skupinom pitanja željelo prikazati utjecaj ograničenog djelovanja knjižnica uzrokovanog krizom COVID-a 19 i potresa na korisničke navike studenata. Iako knjižnice nisu bile zatvorene dugi vremenski period, zanimljivo je uočiti izravan utjecaj na korištenju knjižnica u odnosu na period prije i tijekom krize COVID-a 19 i potresa. Podaci će biti prikazani u Grafu 11. i Grafu 12.

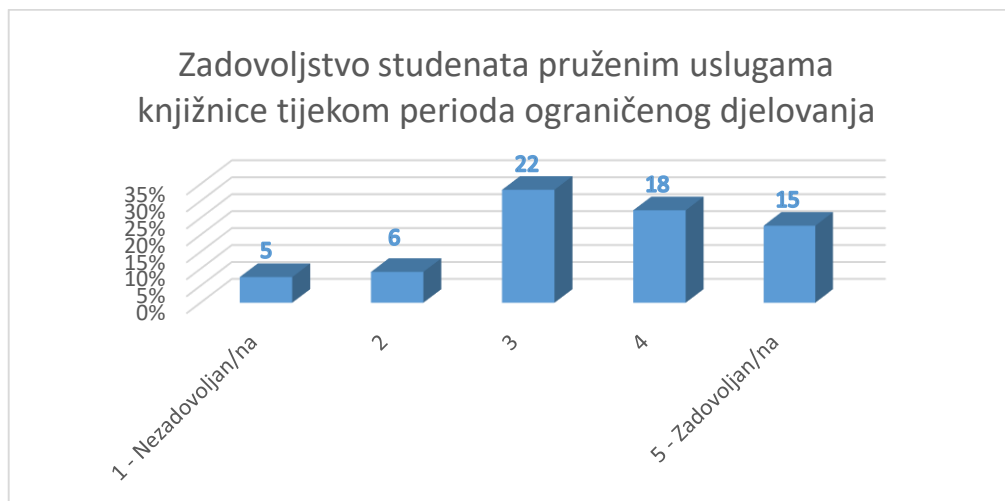

Graf 11. Učestalost korištenja knjižnice prije katastrofa COVID-19 i potresa

Graf 12. Učestalost korištenja knjižnice prije katastrofa COVID-19 i potresa

Ispitane su i navike korištenja određenih vrsta građe s obzirom na period ograničenog djelovanja knjižnica. Očekivano su najkorištenija vrsta građe u oba perioda bile stručne knjige, publicistika i priručnici, zatim beletristika, umjetnost i strip. Usluge koje su studenti najviše koristili prije perioda ograničenog djelovanja knjižnica prvenstveno su bile usluge pregledavanja kataloga (47%), zatim korištenja baza podataka (42,%), potom infomacijske usluge poput Pitaj knjižničara (31,8 %) te ukupno manje od 20 % usluge skeniranja na zahtjev i društvenih mreža knjižnica. Tijekom perioda ograničenog djelovanja i dalje su korištene usluge pregledavanja kataloga i korištenja baza podataka, ali se kao i kod ostalih usluga bilježi pad u postotku korištenja, upravo radi perioda kada su knjižnice bile zatvorene. Neminovno je da je taj period znatno izravno, ali i posljedično utjecao na korisničke navike studenata, jer je velika većina čak i nakon otvaranja knjižnica ostajala u svojim domovima, poticana odgovornošću sudjelovanja u zaustavljanju širenja virusa. Jedino se bilježi neznatan rast korištenja društvenih mreža knjižnica (15,2%) i virtualnih šetnji, predavanja i radionica (3%) što je vrlo malo s obzirom da su knjižnice za vrijeme krize nudile puno zanimljivih i korisnih sadržaja putem interneta. Graf 12. Prikazuje razinu zadovoljstva studentata pruženim uslugama knjižnice tijekom ograničenih uvjeta djelovanja.

Graf.12 Zadovoljstvo studenata uslugama knjižnica

O provođenju obrazovanja studenata o korištenju knjižnice s obzirom na nove okolnosti, neočekivano je skoro 70% ispitanika izrazilo potrebu podučavanja u pogledu usvajanja i uvježbavanja pravila citiranja u okviru izradbe seminarskih, završnih, diplomskih i sličnih radnji. Polovica studenata smatra potrebnim podučavanje u pogledu pretraživanja elektroničkih izvora informacija poput raznih mrežno dostupnih baza podataka, a 42,4% studenata smatra potrebnim podučavanje u pogledu pretraživanja online knjižničnih kataloga te pronalaženja traženih informacija na temelju podataka iz kataloga (signatura itd.) u samim materijalnim izvorima informacija u knjižnici.

U zadnjem pitanju studenti su izrazili svoja zapažanja i očekivanja od fakultetskih knjižnica čiji su korisnici. Jedan od korisnika smatra kako bi bilo dobro kada bi knjižničar prezentirao studentima usluge koje postoje u knjižnicama, te da bi bilo super kada bi se održavale i neke prezentacije za sve studente u knjižnicama, ne samo za članove raznih udruga. Također, nedostajalo je automatsko produženje roka posuđenih knjiga, kao u narodnim knjižnicama. Korisnik se nada da ništa više neće biti online jer takav način rada smatra "groznom". Drugi korisnik ukazuje na potreban popravak proxy sistema za udaljen pristup bazama podataka jer 80% vremena nije funkcionalan. Posljednji korisnik smatra da je nastava na daljinu (elektronskim putem) loša, rijetki su nastavnici koji ispunjavaju svoje radne obveze, poput one najvažnije - održavanja predavanja. U novonastaloj situaciji smatra da ispiti često nisu ogledalo znanja, pogotovo oni pismeni jer su svima dostupna sva pomagala u rješavanju pa time ni završna ocjena kod pojedinih studenata nije zaslužena.

5. Zaključak

Značaj sveučilišnih knjižnica u Hrvatskoj nije u potpunosti prepoznat i priznat, stoga se pomaci u nastojanjima struke da poboljša njihov položaj ostvaruju iznimno sporo. Brzi napredak kao takav teško je ostvariti s obzirom da se cjelokupni knjižnični sustav Hrvatske razvija istim tempom. Prihvatljivi su uzroci tomu praćenje razvoja struke na svjetskoj razini, prilagodba novim tehnologijama i vrstama usluga i slično, ali istraživanja i zapažanja struke kao osnovne probleme u ostvarenju napretka navode nedostatna financijska sredstva i spor zakonodavni sustav. Poboljšanje položaja sveučilišnih knjižničnih sustava nastojalo se potaknuti donošenjem *Strategije razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj 2012.-2015.* Osnovni problemi sveučilišnih knjižnica proizlaze iz nepostojanja jedinstvene strategije razvoja, sporih zakonskih rješenja i zastarjelosti standarda za visokoškolske knjižnice, koji se očituju u nevidljivosti knjižnične djelatnosti i knjižničnih djelatnika u sustavu visokog obrazovanja, nepovezanosti knjižnica u sustavu, te u konačnici u iracionalnom trošenju proračunskih sredstava. Analize knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu koje vrši nadležna matična ustanova NSK govore o sličnim problemima, koji 2012. godine uključuju funkcionalno povezivanje i međusobnu suradnju knjižnica, skupni katalog Sveučilišta, marginaliziran status knjižnica u institucijama i suradnju s nastavnim osobljem i upravom ustanove, nedostatno stručno osoblje, nedovoljna financijska sredstva neophodnu i novu opremu, te probleme prostora. Iako su slični problemi navedeni i u analizi iz 2018. godine, ipak se uočava napredak u povezivanju sustava putem matične djelatnosti, a kao osnova za napredak vidi se donošenje *Standarda za visokoškolske knjižnice* i *Strategije razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj*, kao podloge za izradu *Strategije razvoja knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu*. Pomalo vizionarski, NSK tada prepoznaje potrebu da knjižnice redefiniraju svoje zadaće usvajanjem novih paradigmi sveučilišnog knjižničnog sustava, kao što su orijentacija na kontinuirane promjene, trajni neometani pristup i upravljanje informacijskim izvorima, poimanje knjižničara kao ključnog organizacijskog resursa i strategijsko dugoročno planiranje sustava. Nedostatak financijskih sredstava kao najčešće spominjani problem, dodatno naglašava važnost nepravedno zanemarenog segmenta knjižničnog poslovanja koje predstavlja zaštita knjižnične građe. Ona bi trebala biti od značajne važnosti za knjižnice, jer se pravilnom zaštitom produljuje vijek trajanja građe, odnosno smanjuju troškovi nabave. S obzirom na ratnu prošlost Hrvatske, ostvarili su se mali pomaci u definiranju obaveza zaštite građe u legislativi knjižničarstva, donošenjem *Pravilnika o zaštiti knjižnične građe*.

Pravilnik prepoznaje važnost pripravnosti u slučajevima katastrofa, koje su nepredvidive, a s obzirom na vrstu katastrofe i postojeće sigurnosne sustave knjižnice, mogu imati razoran utjecaj na prostor, građu i usluge. Iako je donošenje Plana u slučaju katastrofa zakonski propisana obaveza svake knjižnice, nekoliko istraživanja na međunarodnoj i razini Hrvatske pokazala su da takav plan knjižnice ne izrađuju, nego se u najboljem slučaju u zaštiti oslanjaju na matične institucije u sklopu kojih djeluju. Istraživanje o postojanosti Plana u knjižnicama Sveučilišta u Zagrebu iz 2011. godine, pokazalo je da samo jedna od 43 knjižnice ima pisani Plan, dok je u istraživanju u sklopu ovoga rada 5 od 15 knjižnica potvrdilo da posjeduju Plan, ali većinom u sklopu ustanove, odnosno fakulteta, dok većina knjižnica koje nemaju Plan isti namjeravaju izraditi. Iako je odaziv knjižnica malen, moguće je pretpostaviti da je slično stanje u ostatku sastavnica te da su u prvom redu knjižnice zaštićene prvenstveno protupožarnim i sustavima za održavanje mikroklimatskih uvjeta za građu, a potom protuprovalnim i najmanje vododojavnim sustavima. Svjedoci smo katastrofe pandemije bolesti COVID-19 od koje se knjižnice ne mogu obraniti postojećim sigurnosnim sustavima, a zatim i razornog utjecaja potresa u Zagrebu od kojega je oporavak pitanje vremena, financija i kvalitete statičke izrade zgrada i opreme knjižnica. Matična djelatnost NSK još jednom dolazi do izražaja, jer objedinjuje preporuke vodećih zdravstvenih i knjižničarskih institucija kako bi pružila najbolje vodstvo knjižnicama u borbi s COVID-19, te nudi pomoć knjižnicama oštećenima u potresu. S obzirom na navedene katastrofe, povratak na stari način rada knjižnica postaje vrlo upitan. Nekoliko je razloga koji uz globalni tehnološki napredak podupiru mogućnosti novoga načina rada knjižnica. Prije svega to su epidemiološke preporuke koje mijenjaju rad čitaonica do završetka pandemije i iskazana spremnost i sposobnost knjižnica za pružanje novih usluga pomoću tehnologije i online alata. U takvim uvjetima spas se vidi upravo u tehnologiji udaljenog pristupa znanju, poput alata za e-učenje ili pristup besplatnim bazama podataka, izdanjima u predtisku i e-časopisima. Ništa od navedenoga ne bi bilo moguće koristiti bez napora stručnog osoblja koje je ostvarivalo komunikaciju s pružateljima usluga i iskorištavalo postojeće resurse u svakoj knjižnici sukladno mogućnostima i na taj način još jednom dokazalo svoje sposobnosti i vrijednost. Ipak, zadovoljstvo studenata korištenjem online alata i usluga nije na zadovoljavajućoj razini, jer se još uvijek cijeni fizički aspekt nastave i korištenja prostora knjižnica. Međutim i tu postoji prostor za promjenu s obzirom da su knjižnice prepoznale važnost upoznavanja korisnika s osnovama korištenja elektroničkih izvora informacija, te usluga pretraživanja bibliografskih baza podataka, koje bi trebale češće provoditi među svojim korisnicima. Svjesni promjena koje su pred nama, napredak obrazovanja na

sveučilištima i njihovim knjižnicama moguć je jedino uz potporu ministarstava nadležnih za rad knjižnica, te u suradnji svih segmenata sveučilišta – upravno-nastavnog osoblja, knjižnica i korisnika. S obzirom da se zakonski propisi obično donose nakon događanja katastrofa, upravo je sada idealno vrijeme za podizanje svijesti o važnosti sveučilišnih knjižnica, zaštiti njihove vrijedne građe i poticanju njihova razvoja. Također, potrebno je nastaviti rad na povezivanju i ujednačavanju djelatnosti sveučilišnog sustava, te bi bilo idealno kada bi sve sastavnice koristile iste sustave za učenje na daljinu i knjižnične sustave za rad knjižnica, što u praksi nije slučaj jer svaki fakultet bira vlastite sustave koje koristi. Svojevrсна samopomoć sveučilišta s obzirom na financijsku krizu uzrokovanu COVID-19, mogla bi se ostvariti povećanjem produktivnosti u ostvarivanju samostalnih prihoda svakog pojedinog fakulteta, primjerice uvođenjem specijalističkih studija i izdavačkom djelatnosti, čime bi se povećala financijska sredstva koja bi omogućila pristup boljim izvorima, sadržajima i uslugama za krajnje korisnike.

6. Literatura

1. Adresar knjižnica Sveučilišta u Zagrebu. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Adresar-knji--nica-Sveu--ili--ta-u-Zagrebu.pdf> (8.6.2020.).
2. Analiza stanja knjižničkog sustava Sveučilišta u Zagrebu 2012. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/05/Analiza-stanja-SKS-u-ZG.pdf> (8.6.2020.).
3. Analiza visokoškolskih knjižnica u sustavu sveučilišne matične djelatnosti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : za 2019. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/Analiza-knjižnica-u-sustavu-sveučilišne-matične-djelatnosti-NSK-za-2019> (17.07.2020.).
4. ANU Press in the time of Covid-19. // The Australian National University. Dostupno na : <https://press.anu.edu.au/news-events/anu-press-time-covid-19> (31.8.2020.).
5. Aparac-Gazivoda, T. Sveučilišni bibliotečni sustavi u teoriji i praksi. // VBH 33 (1990)., 43-52. Dostupno na : <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/sbstp.htm> (7.6.2020.).
6. Aparac-Gazivoda, Tatjana. Sveučilišni bibliotečni sustavi u teoriji i praksi. // VBH 33 (1990). 43-52. Dostupno na : <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/sbstp.htm> (7.6.2020.).
7. Arhiv vijesti : Organizacija rada Središnje medicinske knjižnice – Šalata. // Središnja medicinska knjižnica. Dostupno na : <http://smk.mef.unizg.hr/index.php/hr/arhiv-vijesti> (1.9.2020.).
8. Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u zagrebu).. // 12. Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009
9. Boras, D. Osnovan Krizni stožer Sveučilišta u Zagrebu vezano uz nCoV bolesti (COVID-19).. // Sveučilište u Zagrebu. (10.3.2020.). Dostupno na : http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Mediji/Priopcenja/Osnovan_Krizni_stoz_er_Sveucilista_u_Zagrebu_vezano_uz_nCoV_bolesti_-_COVID-19.pdf (24.8.2020.).

10. Boras, D. Preporuke Sveučilišta u Zagrebu za preddiplomsku, diplomsku i poslijediplomsku nastavu tijekom pandemije COVID-19. // Sveučilište u Zagrebu. (10.5.2020.). Dostupno na : http://www.unizg.hr/Preporuke_Sveucilista_u_Zagrebu.pdf (24.8.2020.).
11. Boras, D. Priopćenje za javnost : Nastava na daljinu. // Sveučilište u Zagrebu (9.4.2020.). Dostupno na : http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Mediji/Priopcenja/Priopcenje_za_javnost_-_nastava_na_daljini_-_pred_Uskrs.pdf (1.9.2020.).
12. Čišćenje zgrade nakon potresa. // Katoličko bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (26.3.2020.). Dostupno na : <https://www.kbf.unizg.hr/ciscenje-zgrade/> (1.9.2020.).
13. Countries where COVID-19 has spread. // Worldometer. Dostupno na : <https://www.worldometers.info/coronavirus/countries-where-coronavirus-has-spread/> (21.8.2020.).
14. COVID -19 : Priopćenje prvog slučaja. // Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Dostupno na : <https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/covid-19-priopcenje-prvog-slucaja/> (21.8.2020.).
15. Covid-19 is our best chance to change universities for good. // The Guardian. (31.03.2020.). Dostupno na : <https://www.theguardian.com/education/> (25.08.2020.).
16. European library agenda for the post-Covid 19 age [work in progress]. // EBLIDA. Dostupno na : <http://www.eblida.org/Documents/EBLIDA-Preparing-a-European-library-agenda-for-the-post-Covid-19-age.pdf> (31.8.2020.).
17. Grgić, Z. Izvješće o šteti od potresa na znanstveno-nastavnoj infrastrukturi Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Agronomski fakultet. (2.4.2020.). Dostupno na : http://www.agr.unizg.hr/multimedia/2020/afz_izvjesce-steta_od_potresa_2020.pdf (1.9.2020.).
18. Harris, Amy. New Solution for Course Reserves // The MIT Press. Javna poruka. (31.8.2020.). Dostupno na : <http://listserv.crl.edu/wa.exe?A2=LIBLICENSE-L;d7eaa1ca.2008> (31.8.2020.).
19. Harvey, R. Preservation in libraries : principles, strategies and practices for librarians. London : Bowker-Sauer, 1993. u Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011)., 7.
20. Hrvatsko knjižnično vijeće. // Ministarstvo kulture. Dostupno na : <https://min-kulture.gov.hr/hrvatsko-knjiznicno-vijece> (17.06.2020.).

21. IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo. 2013.
22. IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo. 2013.
23. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
24. Knjižnica. Pravni fakultet. // Sveučilište u Zagrebu. Dostupno na : <https://www.pravo.unizg.hr/knjiznica> (1.9.2020.).
25. Knjižnice diljem Europe pozivaju na jačanje europske kulturne i obrazovne dimenzije. // EBLIDA; IFLA; NAPLE et al. Dostupno na : <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/dimenzije.pdf> (01.09.2020.).
26. Knjižnice u doba COVID-19. // Hrvatsko knjižničarsko društvo. Dostupno na : <http://covid19.hkdrustvo.hr/> (25.08.2020.).
27. Kršul, D. Potresom je teško pogođena i zgrada Sveučilišta, jedna od najprepoznatljivijih u gradu; privremeno je neuporabljiva. // Telegram (23.3.2020.). <https://www.telegram.hr/zivot/potresom-je-tesko-pogodena-i-zgrada-sveucilista-jedna-od-najprepoznatljivijih-u-gradu-privremeno-je-neuporabljiva/>
28. Krtalić, M. ; Hasenay, D. ; Kiš, K. : Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara hrvatske 55, 3/4 (2012)..
29. Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011)..
30. Machala, D. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Glas NSK. God. VI., br.16 (2020)., str. 24. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Cjeloviti-broj-16-Glas@NSK.pdf> (28.8.2020.).
31. Mjere za pokretanje gospodarskih i drugih djelatnosti odvijat će se u tri faze. // Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na : <https://vlada.gov.hr/vijesti/mjere-za-pokretanje-gospodarskih-i-drugih-djelatnosti-odvijat-ce-se-u-tri-faze/29298> (26.8.2020.).
32. Novi koronavirus i bolest koju uzrokuje COVID-19. // Zavod za javno zdravstvo Dubrovačko-neretvanske županije. Dostupno na : <https://www.zzjzdnz.hr/hr/zdravlje/prevenција-zaraznih-bolesti/1369> (21.8.2020.).

33. Obavijest. // Facebook stranica Središnja medicinska knjižnica (7.6.2020.). Dostupno na : https://www.facebook.com/pg/smknjiznica/posts/?ref=page_internal (1.9.2020.).
34. Obavijesti. // Hrvatsko knjižničarsko društvo. Dostupno na : <http://hkdrustvo.hr/> (27.8.2020.).
35. Odluka o proglašenju epidemije bolesti COVID-19. // Ministarstvo zdravstva. Dostupno na: <https://zdravstvo.gov.hr/UserDocsImages.pdf> (22.8.2020.).
36. Poziv i pomoć Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu knjižnicama oštećenima u potresu. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/poziv-i-pomoc-nacionalne-i-sveucilisne-knjiznice-u-zagrebu-knjiznicama-ostecenima-u-potresu/> (31.8.2020.).
37. Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2001_05_43_715.html
38. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html
39. Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko – tehnoloških katastrofa i velikih nesreća. Dostupno na : <https://www.google.com/procjena>
40. Rad centralne agronomske knjižnice. // Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na : http://www.agr.unizg.hr/hr/article/2375/rad_centralne_agronomske_knji%C5%BEnice (1.9.2020.).
41. Sastavnice Sveučilišta u Zagrebu. // Sveučilište u Zagrebu. Dostupno na: <http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/sastavnice-sveucilista/knjiznice/> (18.07.2020.).
42. Savjetovanje o zaštiti bibliotečne građe (1 ; 1981 ; Zagreb).. Zbornik radova, Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982.,9.
43. Šiljeg, L. Zgrade najstarijeg fakulteta u RH teško su oštećene: Za obnovu će trebati barem pola milijarde kuna. // RTL.HR (30.05.2020.). Dostupno na : <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/3825754/zgrade-> (1.9.2020.).
44. Škorić, Lea. Usmeno priopćenje (10.9.2020.).
45. Standard i smjernice razvoja i uvođenja najbolje prakse u visokoškolskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Dostupno na : https://www.google.com/standardi_i_smjernice_za_uvođenje_najbolje_praksu_u_visokoškolskim_knjižnicama_u_RH (18.07.2020.).
46. Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj. Dostupno na : https://www.google.com/standardi_za_visokoškolske_knjižnice_u_RH (18.07.2020.).

47. Strategija hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020. // Hrvatska udruga školskih knjižničara.
Dostupno na : <http://www.husk.hr/wordpress/wp> (17.06.2020.).
48. Strategija razvoja sveučilišnih knjižničnih sustava u Republici Hrvatskoj : 2012. – 2015.
Dostupno na : <https://www.nsk.hr/javna-rasprava> (20.07.2020.).
49. Sveučilišna matična djelatnost u Republici Hrvatskoj : stanje i perspektive (2018.).. Dostupno na : http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2020/02/SKS_analiza_sredisnja-maticna-knjiznica_za-Portal-2.pdf (20.07.2020.).
50. Sveučilišna matična djelatnost u Republici Hrvatskoj : stanje i perspektive. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2020/02/SKS_analiza_sredisnja-maticna-knjiznica_za-Portal-2.pdf
51. Tadić, K. Knjižnica: definicija, vrste i zadaci. Dostupno na : <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/pog1.htm>. (19.07.2020.).
52. Temeljne djelatnosti. Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/temeljne-djelatnosti/>
53. The COVID-19 Special Edition. // The digital consumer Book barometer. Dostupno na : https://www.wischenbart.com/upload/DigiBaro-Covid_07_final.pdf (31.8.2020.).
54. Timeline : WHO's COVID-19 response. // World Health Organization. Dostupno na : <https://www.who.int/emergencies> (21.8.2020.).
55. Tuškan Mihočić, G. Strategija hrvatskog knjižničarstva 2015.-2020. – pogled iznutra. // Knjižničar/ka 5, 5(2014)., str.66. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/339093> (17.06.2020.).
56. Updates during the COVID-19 Pandemic. // The MIT Press. Dostupno na : <https://mitpress.mit.edu/blog/updates-during-covid-19-pandemic> (31.8.2020.).
57. Upute za donošenje plana mjera za slučaj opasnosti. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na : <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/08/Upute-PlanMjera-za-slucaj-opasnosti.pdf>
58. Visoka učilišta u Republici Hrvatskoj. // Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Dostupno na : <https://www.azvo.hr/hr/vvivs/43-visoko-obrazovanje/603-visoka-uilita-u-republici-hrvatskoj>
59. Zagreb-grade divni moj! // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na : <https://www.nsk.hr/zagreb-grade-divni-moj/> (31.8.2020.).

60. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Zakon.hr. Dostupno na :

[https://www.zakon.hr/z/2275/Zakon o knjiznicama i knjiznicnoj djelatnosti \(17.06.2020.\)](https://www.zakon.hr/z/2275/Zakon%20o%20knjiznicama%20i%20knjiznicnoj%20djelatnosti%20(17.06.2020.)).

Prilozi :

Slika 1. : *Seizmološki zemljovid za povratni period od 500 godina. Državna uprava za zaštitu i spašavanje.* Preuzeto sa : <https://www.google.com/procjena>

Slika 2. *Interaktivna karta o posljedicama potresa.* Preuzeto sa : <https://padlet.com/hkdrustvo/5xpst8ntmn7t>

Slika 3. *Knjižnica Filozofskog fakulteta nakon potresa.* Preuzeto sa : [https://web2020.ffzg.unizg.hr/blog/2020/03/23/filozofski-nakon-potresa/#iLightbox\[gallery_image_1\]/7](https://web2020.ffzg.unizg.hr/blog/2020/03/23/filozofski-nakon-potresa/#iLightbox[gallery_image_1]/7)

Slika 4. *Štete nakon potresa na Pravnom fakultetu.* Preuzeto sa : <http://www.mojfaks.com/akademska-cetvrt/jos-jedan-zagrebacki-fakultet-pretrpio-ogromnu-stetu>

Slika 5. *Oštećenje radi potresa – čitaonica SKM.* Preuzeto sa : <http://www.mojfaks.com/akademska-cetvrt/jos-jedan-zagrebacki-fakultet-pretrpio-ogromnu-stetu>

Slika 6. *Štete nakon potresa u Centralnoj agronomskoj knjižnici.* Preuzeto sa : <https://www.facebook.com/agronomski/posts/2870879003001555/>